

====NOE AV DET JEG M I N N E S T F R A ÅRHUNDREDE SKIFTET I 1900.====

====R E G I S T E R:====

- Side. I TIL 5. Bebyggelsen på gården. *ivema.*
- 6 - 8. Daglig liv på gården.
- 9 - 13. Jordbruket - Husdyra.
- 14 - 17. Pliktarbeide - Skigaren - Melonna.
- 18 - 21. Slåtten= Skuronna. - Melka.
- 22 - 24. Treskinga- Høstslaktinga - Saltinga.
- 25 - 28. Hva kvinfolka gjorde om vinteren.
- 29 - 31. Hva mannfolka gjorde om vinteren.
- 32 - 33. Ungdommen i Bygda. - Ekteskap.
- 34 - 35. W aldresvegen - Skreppekremmere - Jøder.
- 36 - 37. Landhandler- Lundby - Priser.
- 38 - 39. Kristendommen - Hølera Bedehus.
- 40 - 42. Moralen. Lørdags kvelden. Kortleiken.
- 43 - 45. Folke og Framhaldskolen. Sløydskolen.
- 45 - 47. Befolkningsseksplosjon. Politiske partier.
- 48. - Danmark - Norge 1808 og 1813.
- 48 - 50 Kieltraktaten - Grunnloven. Carl Johan.
- 41 - 54. Årskiftet 1900. Brudd med Sverige.
Karlstadforliker. Kongevalget..Mobisideringen.
- 55 - 57. Utdannelsen.. Olaus Islandsmoen. Folkehøgskula.
- 59 = Sigurd Islandsmoen.
- 60 - 63. Kulturrevolusjonen i Hølera .
= 64 - 68. Ungdomslag. Sang og Musiklag. Skytterlag.
Husmorlag, Sanitetsfotrening. m. f.
- 69 - Husmandstua.
- 70 - 71. Helsevesen. Tandlæger.

===== F O R O R D . =====

Jeg er nu 91 år gammel, og er den ældste i bygda.

Det var min sønnesøn Arne Erik, som bad meg om å skrive ned noe av det jeg minnes, fra da jeg var ung. Han mente, det måtte ha den største innteresse og nytte for dem, som lever idag, og for kommen og for kommende slekter i bygda. Og så hadde jeg noe posetivt å ta meg til. Jeg husker ganske godt fra den tia.

Jeg skrev da først om forholdene og livet her på gården, men så dukket det stadig opp nye ting og tildragelser, som jeg syntes, jeg burde ta med. Så ble det omsider til en hel bok. Men jeg er ennu ikke kommet til Skogbruket, som alltid har vært mit livs største interesse. Har jeg liv og helsa, så kanskje jeg fortsetter med det.

Stilen og ortografien er min egen, men jeg håper den, med lidt velvilje, er forståelig. Skrivemaskin har jeg hatt i Ca. 40 år og aldri kommet lenger entil 2 finger prilling. Nu blir det helst 1 finger.

Läseren må vere merksam på, at det antoverveiende av det jeg skrive om faller inn unner 10 året - 1898 - 1908.

Jeg mener selv, at det jeg har skrevet, er i overenstemmelse med, så slik jeg selv husker, at det var. En del har jeg vll satt lidt på på " spissen? Jeg tenker da på " Ekteskapet" side. 31. og det jeg skriver i min " Konklusjon" side 67 om Sporten, kan jeg nok ikke vente meg noe medhold i i min levetid. Men jeg tror den kommer.

Min dattersøn, Arne Bang. har tilbudt seg å sørge for kopiering. og det er jeg meget takknemmelig for.

Fønhus 14 juni 1977.

A. A. Finnes

X SØRREX

S Ø R R E F Ø N H U S :

Arne Erik har bedt meg om å skrive noe om det jeg husker fra århundrede skiftet. År 1900.

Jeg er nu 90 år og er vel den eneste, som husker noe fra den tia.

B E B Y G G E L S E N :

H O V E D B Y N I N G E N :

Den ble oppsatt av min oldefar, Arne mikkelsen Fønhus omk. 1820. Jeg har hørt, at det skulde stått et fjøs der før, men det har jeg aldrig fåt bekreftet.

Størrelsen var som nu, med unntalelse av utbyggenden av Spisestua. Som alt oldefar bygget, var den oppsat av svert furutømmer.

Han bygget opp nesten alle hus, både her og i nordigaren, uten å bruke en eneste ~~furustokk~~ granstokk.

Far bordsydde og hvit malte bygningen omk. i 1903.

777 N R E D N I N G E N : K J Ø K K N E T :

V begynner med klokka, som er den samme som står der nu. Den har teller tiden, og sett alt.

Først kom Høgsettbenken, Kjøkkenskapet (Det samme som nu) så kom Stellebenken med Gryteskap unner. Framskåpet, som nu står på Høler søteren (1953). med Skulibutt og Vassbutt unner.

N O R D R E V E G :

Inngangsdøra som nu. Lite bord mest vaskevandsfat. så Storstuedøra.

Veuro. (2 sprosser fra golv til tak) og så kom den svære gråsteins peisen med innemutet bakeromn . Skjærding og Vindeskjærding og Steike ring. Komfyren mot Kammersdøra, som nå. På Peisbrua lå det Svovelstikker. m. m .m.

Ø S T R E V E G G :

Kammersdøra, Skiva, Spiskammersdøra og en Springoppseng. Beregnet for 2 personer i hver seng.

777 N D R E V E G G :

Senga, et bord, og Dragbenken mot Klokka

Videre var det hyller der det var plass og Kjellerlem.

S P I S E S T U A :

Denne var ,som regel oppvarmet om vinteren, og bruktes når det kom fremmede. m. v. Den var meget mindre enn nu, etterat den ble utvidet, Innventaret var et bord og non stoler. Omn og non bilder på veggene.

S T O R S T U A . + *Utvidet samme om Spiskstua*

Størrelse søe nu. 3 vinduer, og dører fra gangen og kjøkkenet. Innventar: et stort uttreksbord, 2 småbord, sofa og stoler. En stor oven , lampe unner taket og bilder og fotografier på veggene.

Spiskammerset.

I disse tider fikk vi Seprater, densod der, som trappa står nu. På indre veggen stod en en stor benk, med skuffe ogr og 2 dører. På veggene var dehyller og spiker til å henge på.

I N N G A N G E N :

Dobbelt inngangsdør til Gangen., med dør til Kjøkkenet og Storstua. Trapp til 2 dre etasje og dør til Ganghølet unner trappstansen. Utenfor stod en liten Portal med barkvister uttafor.

A N D R E E T S J E N :

Inndelingen var som i første, og benyttet væsentlig til soverom for fammilien og gjester. Men også for håndverkere og til kontor for far, som da var ordfører m. v.

Fra gangen var det trapp ti 3 die høgda, som briktes til oppbevaring av klær m. m. og til ettertørking av rått korn

unner trappa var det en tredale ~~tilsk~~ gjennom veggene for skyllevann og pissing.

x x S x E x N x G x F x L x A x S x E x R i

K J E L L E R E :

Vi hadde Husholdningskjeller unne hele kjøkkenet, med nedgang som nu. Der var : Potetbibgeb , Ostebutt, og hyller og skap til divers. Utkjelleren var til sommerbruk. Melkebutter med videre.

M A L I N G :

Såvidt jeg husker, var alle rum i bygningen malt, med undtagelse av Spisskammerset og gangene.

F Ø D R Å D S B Y N I N G E N:

Den var nokk mindst 100 år gammel dengang. Den var bordkledd og Hvitmalt, og hadde en liten Portal på øvresia mot gardsplassen. Den hadde 3 rum i hver etasje, gang med trapp, spisskammers og klæskammers.

Før jeg overtok eiendommen (1913) bygde far ut bygningen med utkjeller, slik som den er nu.

S T A B U R E T:

Dette var som nu. Det var delt i 2 deler, slik at hver familie skude ha sitt. Innredningen er hellerikke forandret. De store mel og kornbølerne og saltekarrene vitner om selvforsyningen. Om dette seinere.

L Å V E N E:

Det var ialt 4 vanlige kjørebrelåver. Kjørebru på midten og høy elle lobrøt til begge sider . I den øvre låven var det gjeit og sauhus. Freskelåven med lo og halmlyu og Treskegolv. Stalllåven stod i den søndre enden , av tomta som jeg bygget det nye uthuset på i 1920. Og så var det Nerre låvin, som ble revet, som overflødig da far bygget sammen og utvidet de 2 første ca. 1905 .

F J Ø S O G S T A L L.

Begge disse husene stod på tomta til låven av 1920.

FJØSET STOD i nordre enden med døra mot tunet.

Der var bygget av lafter tømmer og med gjødselkjeller.

Døre midt på veggen mot låven, og 2 gjødselutkjøringa i den andre.

Etter nordre veggen gik en båsrekke med ca. 12 smale båser og en trekrubbe til hvert dyr. Oksebåsen ved døra.

Dyra var bundet til veggen med viu seinere jernband.

På andre sia av midtgangen , var det binger til kalver og griser.

En håndpumpe av tre(seinere jern) og vastønne stod ved midtveggen.

Vannet ble pumpet fra en grundvandsbrønn uten for fjset. Vanner var brunt, Fra tønna ble dyrene vatnet med en bøtte.

Allforinda ble dradd fra de forskjellige låvene gjennom fjøsdøra på Vagtekjelken eller båret i rispeteiner

Hønerne holdt til på Fjøsgjellen. Jeg tror vi fikk Separator ved disse tider. Den stod i Spisskammerset på en krakk ved døra.

Istedenfor vanntette krubber, bruktes laggede trebytte til hver ku.

xxxxxxx xx Budeia hadde en sengeplass i en ro når hun " Vaka" på i steden kuer som skulde kalve.

4

S T A L L E N:

På samme tomta, i sørre enden, sto stallen, som eget hus. med kjøre-
bru til stalltrevet. Det var en rummelig stalgang, med plass til
sæler og sliketing. I stallen var det plass til 3 hester.
Vatnet måtte hentes fra pumpa, der brønnen er nu.
Høyet ble stappet ned i hekken fra Stalltrevet. Sørp i stallen.
Havre fik hestene meget skjelden.

Dassen.

Den hadde en meget beskeden plass mellom stallen og fjøset.

Nerre L Å V E N.

Denne stod sør og paralelt med stallen, ca. 12 m. neafor .
Den hadde kjørebru, som de andre, og ble benyttet til mange ting.
I sørre enden var det grisehus og fremmedstall.

D R E N G E S T U A. m. m.

Drengestus stod der den står nu. "Hobbyrommet" er tilbygget seinere.
Det ble benyttet som verksted, og når vi hadde skomakere.
Der lå tjenesteguttern, når det ikke blev for kald (se senere) og
ellers tømmerkjøre og andre tilfeldige arbeidere.

V E S L E S T B U R E T .

~~Sommpapp~~ Det står nu i hagen som Cardsmuseum, og er antagelig det
eldste huset på gården. Det stod lidt neafor vestre hjørnet av
av låve nr 2. og bestefar brukte det til å ha klær m. v. i.

M E L L E M E L D E T eller B R Y G G E R H U S E T:

Mellem Eldkuset og Drengestua stod Nedre Skålin . Disse 3 husene
stod da under samme tak. I bryggerhuset var det en sver gråstein-
peis med bryggepanne. Den bryggepanna som nu står i utkjelleren stod
ved sia. av peisen. Der var langbord og slaktekrakk.
Huset bruktes til: Stovvask, Fladtbørbaking, Slakting av småfe
Barking av huder og skinn m. m. m.

B a d s t u g u .

Den stod på elvebakke n , der som Materialhuset står nu.
Det var ca. 6 x 6 m. med godt tømrede (tette) vegger og nævert.
Den bruktes til korntørke, og midt på golvet stod en sver gråsteins
omn uten uten avløp for røken. På 2 av veggene var det ca. 1 m. breie
hyller til å tørke kornet på . I alt 4 hunner. På hver hylle kunne
tørkes ca. 100 kg. Tørkinga pågik et døgn. og ble da kjørt direkte på
kvernen i Liabekken. hvor Bestefar tok i mot det og malte det på dag^{en}

K V E N N : A .

Hver av gårdene hadde sin egen kvern ca. 100 m. ovenfor Kvernhusgrinda. Det var en dam over Liabekken og ved et sideløp hadde får et fall på ca.5m. Dette delte de i to, slik ar Sørre hadde øvre fallet og nørre garden det nedre. Kverne ne var like. Kvernhuset var bygget i 2 tasjer. ~~Iferrext~~ med ca. 10 m2. gulvflate. I første stod daKvernkaaen. Det var en svær stukk med skovlehjul. I andre høgda var da Kvernsteinen med øvrige innretninger plasert. Steinene var ca 1, 25 cm. i diameter. Den nederste var montert fast, og den øverste på toppen av Kvernkallen. Matingen var automatisk,, og mølleren hadde da bare å passe på at alt fungerte.

Kvernene kunne bare brukes når det var flom.

I Liabekkev var det 2 slike kverner på Leirskogen, og ellers i alle bekker i bygda, der det var et lite fall og vann nok. I Hølere og i Storebrofossen var det leiemøllær, søm var idrift året rundt. Der var det også Platetørke.

Smiu.

Smiu stod unne smiubakken. Der var det vann, og langt nokk fra den andre bebyggelsen. Den var utstyrtmed. Esse, Smiebelg , Ambold på Smiestabben, diverse hammere og tenger m. v. Trækullbingen stod indre roa.

En kan vil si at alle gårder, som hadde hest hadde smiu , og en kan vel si,at de alle var smeder, slik som de nu er mekanikkere. Alle eggjern måtte nok kjøpes. Det måtte og så hesteko. Jern og ståi i alle brukeligs fasonger og , Lang og stuttleka kjetting, var nu å få kjøpt på- hos Erik Fønhus på Lundby. Trekul bruktes mest. Den fikk vi etter tjærebrenninga.

D A G L I G L I V P Å G Å R D E N :

(SE Slektboka " Hus og Heim" side 21)

F A R O G M O R :

Far hadde den samme kroppsbygningen som bestefar, men han var lidt høgere. Han hadde en stor vitalitet, og et godt humør. Han var en sver arbeidskar, men han hadde en dårlig rygg(Lumbago ?) og tok seg en ferie i senga non dage, så dan og vann, og såvar han i dårlig humør. Han var en udmerket arbeidslede, og jeg tror at alle folk likte kam. Han hadde gått på Underoffiserskolen, og var da, etter tia en meget og velutrustet mann.

Med os ungerne var han meget streng, men rettfærdig, og vi hadde en veldig respekt for ham.

Han var Venstremann og viseordfører. m.m.

Elligg Wold hadde vert ordfører i 24 år, og i 1892 ble han Stortingsman. Der sat han til ikk Året I 1909, med undtagelse av perioden 1904 _ 06.(Han var gift med mors søster.)

Så-ble-far-ordfører, -og det var nok fulldagspost i den tia.

Såvidt jeg har forstått hadde herredet(nu Kommunen) bare en lønnet tjenestemann: Herredskasserer Ola Kløvrud, senere Elling Juvkam. Hvor mange det er nu vet jeg ikke.

Far ble sittende på kontoret, møter og reiser. Det var ikke bil, men han fikk seg Sykkel i den tida, ellers var det hesteskysse. På denne måten kom jeg unner et annsvar og arbeidspress som jeg var altfor ung til.

M O R. Se. Juvkamslekten side 76.

Hun var stor og tykkfallen og vakker, som alle i Juvkamslekten. Men hun hadde en dårlig helse, og hadde ikke fars gode humør.

Dr. Evjen var her ofte. Jeg husker, at hun lå med et tørklæde med kaldt vann over panden. Hun hadde vist som flere av slekten har vert plaget av også seinere. Migren.

Så var det forholdene på Juvkam. Bestefar døde i 1889. 74 år gammel. jeg husker ham. Jeg fulgte mor til Juvkam. Hun kjørte selv i Kariol, I portalen sat en sver kar, som de sa var bestefar min. 2 kvinfolk hjalp ham inn. Jeg husker at jeg kunne ikke forstå, at denne store karen skulde ha hjelp, når jeg, som var 2-3 år gikk alene. Jeg så ham alldrig mere.

Så døde den ene etter den andre av tuberkulose Berit i 1878.

Hans i 1886. Anne i 1889. Alt dette var selvfølgelig hart for henne og hun var selvfølgelig redd for smitten både for seg selv og sine.

D A G L I G T L I V: X L I L I I.

Jeg skriver om dette, slik som jeg husker det, da jeg var 14 år
Og gikk " for Presten" År 1900.

H U S H O L D I G E N V A R:

Mor , Far og 6 onger, budie, innejente, og ,som regel bånjente,
i eller 2 tjenestegutter, husmen eller andre tilfeldige arbeidere.
Vi kan regne med : 17 personer i søndre bygningen.

Nordre: Bestefar, bestemor, Anne marie ,Ola og innejenta.

Det blir tilsammen 18 personer, som alle skulde leve på og av går

Arbeidsdagen var 10 timer og delt i 3 økter.

Hestene måtte fores kl. 5 om morgenen. Og så var det kveldstel t.
Det måtte tjenestegutten gjøre utenom arbeidstia. Det var en
selvfølge. Budeia var i fjøset kl. 6. Hun måtte måtte gå i fjøset
om natta, når en ku var ventendes, og ligge der om natta i Kalve-
tia . (Mars-April). Det var også en selvfølge.

Innejenta måtte ha frokosten ferdig til karene kom inn kl. 6,15
og vaske oppatt før hun la seg om kvelden.

Alle spiste på kjøkkenbordet, som var noe lenger enn nu.

Far og mor ~~xxxx~~ og et par av de minste ungerne, sat i Hekset-
benken. Resten av ungerne sat på Dragbenken inna bordet, så kom
guttene og jentene sat på bordkrakken.

Mor og de ungerne, som ikke skulde på skolen, spiste lidt seinere
om morgenen.

F R O K O S T E N.

Maten var: Poteter, Osst, Prim smør, Fladtbrod, eller Klubb.

Det vi nu kaller " Brød", og som jeg var så glad i, fik vi skjenden.
Rugmelet kom fra Rusland, og kostet ca. 10 øre pr kg.)

Kaffe og melk. Kaffeen var alltid tilsatt " Knupp"(Brunstekt av
poteter og byggmel)

Første økta var fra kl. 6,30 til Kl. 10.-

D U G U R D :

Vassgraut av byggmel og tykkmelk om vinteren og kjellermelk om
sommeren.

Kl. 12. Kaffe og en brødiskive.

M I D D A G kl. 15.

Det var hovedmåltidet. Det var vanlig ar husmora skiftet " suggå!"
(Smør, Kjøtt og Flesk) men mor gjorde det ikke).

Kjøtt, flesk, og pølser av forskjellig slag, ~~bxxx~~ tilsatt byggryn,

3.

K V E L D M A T K L. 20. (kl. §)

Vassgraut, Var standretten. Denne grauten var meget god. Men nu kan den ikke skaffes lenger. Det var badstuguturkinga, som gjerde den gode smaken, og som helt manglet i kjøpemjølet. Det kunde ogsaa vere feitsild og poteter iblandt. Sild kjøpte de i hele tønner. De veiet 120 kg. og jeg mener den kostet kr. 35 - og den kowitz kaldt " Fattigmandskost". Idag (1976) er feitsilda delikatesse, og er så dyr, st den bare brukes som pålegg. At det ble slutt graures skyldes, at badstua og kverna ble nedlagt. Vi fik det bilige Skrelle melet istede. (ca. 10 øre pr kg). Ingen vilde ha den grauten Så ble det "Smørogbrødtia!" med ubotelig skade for tenner og folkehelsen

S E N G E P L A S S E R:

Det var bare dobbeltsenger. Sengklærerne var: Halmmadrass på trebund. Stampelodyne, Saueskindsfeld og Hodepute. På gjestesengerne var det laken, og putetrekk og dun eller fjer i allefall i hodeputa. Om sommeren ble skinfelden om byttet med et hjemmevævet teppe. Skinfelden var myk og behagelig om vinteren, sålenge den var forholdsvis ny kunne vist bil 30 år eller eldre før den ble snaubotet.

Den kunde ikke vaskes. for da ble huden skrukket og hard. Den måtte bare bankes med en skinnfeldpåk, så dan og vann.

Det var 4 dobbeltsenger på Kjøkkenkammerset. Kontoret og badet var ikke fradelte dengang). Guri var 4 1/2 år eldre enn mig., og hadde fått eget rom på Veslekammerset og lå der. Far og mor lå i den ene senga og 2 unger i hver seng i de andre. Den minste lå i en vogge.

T J E N E R N E:

Det var ikke kjøkkentrapp dengang. Om vinteren lå alle, både gutter og jenter på kjøkkenet. Gutterne lå i den øvre og jentene i de nedre senga. (vonde tunges påtatt om, at det hendte at de byttet plass.) Bånjenta lå i Dragbenken., når det ikke lå en Legdekall eller kjerrinder. og det var nok blitt skjelden. Jeg husker bare en gang.

Om sommeren flyttet gutterne til Drengestua. og dit flyttet jeg også Jeg da jeg var konfirmert.

G j e s t e R o m m e t:

Dengang var det ikke delt. Det var 3 dobbeltsenger, med fine, kvite sauskinsfelder. Her lå alle fremedfolk. av begge kjønn. Jeg ikke tror ikke noen følte noe annstødt ved det. Det var slik alle steder. Det var ofte natt fremmede. De fleste gikk, eller hadde hest, og over natting ble da nødvendiger en nu. Dette rommet bruktes også til verksted for Syngenter og skreddere.

B E S E T N I N G E N :

Hvor stor besetningen var vet jeg ikke så sikkert og det varierte med årgangen. Men bestefar hadde iallefall 3 kuer og 8 skmkrøtter, som ble vinterforet og Far hade vel bortimot det dobbelte. 4 kaver måtte settes på for å vedlikeholde besetninge, og så var det okser og kalver. Vi må da regne med at de ialt hadde: 12 melkekuer og 4 o^{er} og kviger. Tilsammen 12 storfe og ca. 20 småfe til vinterforing.

Det hendte nok, at de hadde 1 høstbær ku. Men ellers var kalvinga i mars. Alle kalver ble slaktet med undtagelse av 4 som ble påsatt. Småkrøttera "Kjea", med non få undtsgelser, i April-mai. Da ble det en flokk på omkring 50.

Så hadde vi alltid 2 høter. (Aldrig følhopper.) Hertil hadde de en høneflokk, som holdt til på " Hønegjellen" i fjøset.

Dette høres svært ut, men vi må huske på, at en ku dengang (1900) ikke må sammenlignes med de kuene de har idag 76 år seinere. Jeg tror ikke vekta var på mere enn 1/3 del av det som en ku veier idag og et melkemengden lå på ca. omkring 1500 kg mot både 5 og 6000 i dag. (15 år seinere: Sigrid og jeg førte Melkeregnskap. Vor bedste ku, som fik i ste præmie på dyrskuet, melket 21 00 et år).

G R I S E R N E :

Vi hadde alltid 2 vinterfødde og 2 eller 3 Vårgriser om høsten. Bestefar 1 - - - 1 - - - . De gikk uttagjerdes på hele sommeren . Rotet og åt av markens grøde. De hadde en Halvtekke som de lå i om natta. På veggen mot gården var det et hull i veggen. Der stod det "Grisetroen", hvor de fik noe skyller fra husholdningen og kanskje en næve mel til hver gris. Disse grisene var vel magre, men ikke så magre, som de som kalles 1ste kl. nu. Om høsten, før slaktinga, ble de foret opp med poteter og krøttermel. Vi hadde alltid " Grisepurke" om våren. Når ungerne hadde fåt morsmelk, ble de bom skulde selges, båret inn i en kasse i peisen, og ungerne sendt på bygda etter kjerringene som skulde ha ungerne. De kostet Kr. 5. pr. st.

Det var ingen " Råneholdsforening" og ingen telefon. (Bare her og på Olmhus). Jeg husker, at vi kjørte purker. i " Barekaret" på en høyslede både til Skaro og til Sør-Garthus. Var da opptatt, eller purka ikke var " O? Måtte de reise igjenn og tinde plass neste dag. Hvad parringen kostet i " Springpenger" vet jeg ikke.

11

K R Ø T T R A O M V Å R E N :

S E : G og S. historien Side: 13- 25 og 33.

Det var felles havn både på inn og utmark for begge Fønhusgårdene i henhold til Deleforretning av 1851.

Såsnart det begynte å grønnes ble alle småkrøtterne fra begge gårdene sluppet sammen på innmarka. Mens våronna holdt på ble de jaget på Ytterenga og innestengt der til jordesgaren ble gjort istand. Kuerne måtte også vente til det meste av Våronna var over. Så ble de sluppet ut på gårdsplassen til trening og kamp, og etterat de hadde vært sammen med nordigardsbuskopen et par ganger gik ferden til Hølersætra.

Men først måtte skigarene vere istann.. Se Gog S. Hist. side 33.

Der står det: "At først måtte de sende sauene på øståsen for havne skuld og siden slå ihjel gjeita for skogens skuld". Og slik var det.

Og så treffer vi krøttera igjen til høsten.

G J E I T A :

Når geita ble utryddet i Fønhusgårdene, så hadde det flere grunner.

1. Det ble helt uråd å holde "Gjeitegard" på Hølersætra.
2. Etter denne svære utvandringa, ble det vanskelig å få gjetergutt.
3. De kunne greie seg med bare en budeie, og en småjente.
4. Og så var det dette med granskogen. Det var meget skjelden. at de gnog bark, men til gjengjeld åt de topp og sideskuddene om våren. Jeg husker godt, at etter Heimvegen fra Hølersætra, der det før hadde vært slåttemark, stod smågrana like brei, som den var høy opptil en meter. Den så ut som en maurtubbe. Alle de grønne knopperne omhyggelig bidt av. Og så hendte det merkelige, da gjeita ble borte: Et eneste skud ad de kanskje hundrede tok ledelsen og ble Toppskudd.

Nu er grantrærne både 12 og 14 m høge. Bare en noe bustet rot med kanskje hundredevis av tørhvisten unner barken minner om geita.

Geita var en alldrig sikker for. Den ater alt som finst "Måxvin" og vel så det" skriver Vinje. Til og med folkemøkk åt de med største velbehag. Jeg hatet gjeita.

Jeg husker meget godt den natta vi slaktet 36 gjeiter og killinger. Jeg sto i Eldhusdøra og slo dem med en smiehammer. Somme beljet. så fik de en ters til. Ola Sandviken kastet dem på en krakk og tik på blodet og kastet dem i aug. Jeg husker at tenkte at dette var den glødeligste natt jeg hadde opplevd.

M E L K :

Se Besetningen side 10 . Vi hadde ingen Meieri før omk. 1925. Alle husmenn hadde en eller 2 kuer. Det var ingen som kjøpte melk, i uforedlet stand. Der hvor det var noe salg, skulde jeg anta at prisen var omk. 10 øre literen.

De 2 familiene her på gården hadde hver sin Heimku og hver sin Høstbære.

Heimkuene og grisene gikk sammen med deres nordigaren uttagjerdet hele sommeren. Det var sver havn i de store bråterne. (Se grinene)

M E L K E B U T E R N E

I kjelleren, eller såinere Utkjehæren, stod en eller to svære Melkebuter. Kalvinga var vestlig i mars og, i april begynte lagringa av sommermelka. Denne melka ble tilsatt noe de kalde "Tette". foratt den ikke skulde bli sur. Om høsten satte bort en skål av denne melka og lot den tørke. Så ble den oppbevart til neste år og tilsatt den ferske melka, så det ble enslaks gjering. Det var også noe de kalde "Tettegras", men dette bruktes bare i nødstilfelde. I nødstilfelde og når denne melka ble altfor sur, bruktes surprim brætil innblanding.

Denne melka bruktes da hele sommeren til Vassgraut (2 gange daglig) til brødsall m. v.

S M R Ø R.

Smør, godt saltet, var lett å oppbevare, og bruktes også til betaling av skatt og tiende. (~~Margarin var ennu ikke oppfunnet~~).

Smør bruktes også som " Sending " til begravelser, Bryllupp, m. m.

I slike øyemål støptes det i " Smørformer ". Smørprisen : Se nærmere unner Skatter. Isteden for smør bruktes mye Sirupp.

O S T O G P R I M :

Ost og prim laget de bare på sætere. Den var lett å oppbevare i Ostebutten i kjelleren og kunne kanskje ommsetter for ca. kr. 0,25 pr.kg. Men den var god å ha til de store husholdningene, og til alle kjerringene, som gikk omkring med korga.

12

J O R D B R U K E T:

Se :Gardshistorien side 13 og 28.

Våronna.

Jeg regner med, at det var omtrent 40 mål (d. a.) åkerjord på gården. Storflommen i 1860 hadde nok stelt stykt med jorda. Såvidt jeg forstår ,hadde nok alt som er neda vegen til Bekosenga stått unner vann og den sterke strømmen hadde nok herjet stykt med matjorda, og åkeren måtte da grunnbrytes. Søndre delen av Purkeskinnet er er grave siden, og det som er nea vegen til Slø var bare slåteng.

Vi hadde denne våronnredskaper:

1 st. "Stornesplog". for 2 hestwr. 2 st som også bruktes som "Ramnesplog" for 1 hest og 2 potetkarer. Og så var det 2 Bullen" til slutt. ugraskarv i potetkarer. Og så var det 2 Bullen" til slutt.

Det meste av disse sakerne står i " Museet" i Underlåven.

Hertil hadde vi da Potetafd til hypping og håndredskaper som nu.

Fløjinga. De regnet med at en kunne pløye 3 mål om dagen med 1 hest og 4 mål med 2 hestwr. Fløging skulde en helst ha gjort om høsten.

En man måtte de ha til å " grave etter pløgen" på alle de grunne åkren. Han var bevebnet med et tungt grev, som han brøt opp steiner og grov der pløgen hadde hoppet formye.

Etter pløginga rispiig en gang og steinkjøring.

Møkkjøring:--

Vi hadde 2 møkkjerrerr, og det bruktes 20 lass på målet til poteterne. Kumøkka egnet seg ikke for kornnet , utenat den hadde liget over et år. Så var det " Tallen" Den kunne verecca.60 cm. både i sau og gjeithuset. Etteat småkrotters var sluppet ut ble den gravd, småhagd og hastet ut gjennom 2 møkhullet. Det var " Løge" for 2 karer på på 2 dager. Tallen ble ånnset som meget bra gjødsel . 10 lass pr mål. Kunstgjødsei - kali og Superfosfat var kommet i handelen, men ikke men ikke Kvelstofgjødse. Men det velsignede " Møkkagreipet " hadde avløst spaden og det var stor forskjjel.

Jeg tror vi hadde noe slikr som 150 kjerrellass med husdurgjødsel på gården i den tia. Og det gjorde mon. Potetland fra året før ble ikke gjødset, og ble bedste byggåkeren.

1111/3.

VÅRONNA LL

Så ble åkeren påny korsharvet med Rispa og såinga kunne begynne. Så kom SÅINGA og det var det viktigste arbeide. Det var alltid bestefar som sådde. Ingen annen var betrodd til det. Han brukte en tynn rund trekasse med bærerem. " Sãmæle"

og kastet kornet ut til begge sider med høyre hånd. mens en smågur gikk etter sakanten og drog en stav ekter seg. " Såfirill"

Såinga var et *krævende og ansvarefulle* arbeide: Jevnt og passe tykt. Når kornetspiret kunne ingenting skjules.

Så ble åkeren igjen korsharvet og rullet.

Bestefar gikk ikke barhodet, mens han sådde. Men jeg tror nok at han følte det nærmest som en religiøs handling.

Ugras var det mye mere av en nu, og mange av de verste har sprøytinga ut utryddet. Verst var vel. Dylle, ~~K~~ Kveke, Svinerot, Breskål. m. m. f.

P O T E T S E T I G A :

=====

Bestefar hadde 1 mål og vi hadde 3 mål.

Akeren ble pløgd og gjødslet med 20 kjerrelass kumøkk. Korsrispet.

Sættepoterne var foruten småpoteter større, som ble kløvet.

Så ble del lakt der det var varmt, under taket i kjøkkenet og i fjøs og stall til " groing.

Så kom settinga. De brukte 1 hest plogene. 1 setterlor og 1 tomiorr.

Settore var *Kvinfolle* og ūnger.

Føt spiringa, når ugraset kom, ble åkeren korsharvet med Sletthara.

Siden ble rotugraset rensket med grev. Helst 2 ganger.

K U N S T E N G

G R Å A R T E R hadde de endel av. Ærterne bruktes i suppen og til

===== og til ærterbrød. (blanding med byggmel. Flattbrød)

R U G:

===== Til sengehalmn og såfrø. Den måtte treskes med " Tust".

Rugmel ble nu innført fra Rusland og kostet omk. 10 øre pr.kg.

Som hagevagsren dyrket de. Kålrot, Gulrot, Næper; Lauk. m. m. m.

14

S A U E N:

Noen få år etter den store geiteslaktinga, gik det samme vegen med sauene. Dette er vanskelig å forstå, men jeg kommer tilvake om det Seinere.

Ved.E N.

Jeg har regnet ut, at vi brukte mellen 40 og 50 favner 2+ 2 + 0.50 cm. ved i året på gården og i Hølerstra. Salgsverdien idag etter kr. 200. pr. favn vilde blitt rundt kr. 9.000.

Ved ble lakt opp til alle tider på året, når det ikke var snø.

Den ble opplakt i "Reis" 3 m kabber. 2 m. 1 krossen, vekselvis rot og topp. Lage var 6 reis om dagen. Den ~~vest~~^{både} av Lauv og barskog. Lauv måtte slindes.

Det meste var da Skogsavfall unner bakkene.

Veden ble frakket ^{oVedene} til skålene om høsten ~~når~~ det kom lidt snø.

Så var det Lauvkraken etter gandinga. Det ble svere haiger og bra ved.

På Hølersætra "Stettet" vi sams skog for å fa tørgran til ved.

Alle husmenn hadde fritt ved. Andre la opp grovkvist. Ingen kjøpte ved.

Vedhogsten.

Redskaperne var: Tregrindsag for en eller 2 mann og øks.

Arbeidet foregikk til alle årets tider, når det var en stund til det.

Nesten all veden ble ladd for tørkinga skyl. Lage var I/I/2 favn om dagen. Vedhogsten var det kjedeligste arbeide jeg viste.

Saa hadde vi et la med Bagstevad, i eldhusgangen. Småkløvet lang granv

P L I K T A R B E I D E.

VEGARBEIDE:

I

I året 1805 ble det hjulveg til Bagn. Den kaldtes "Storvegen". Vegen ble oppdelt i "Roter" med en "Rotemester" og med lensmannen som sjef for vegen gjennom hele Kommunen. Roterne ble fordelt på bøndera eter skylden når det gjaldt vedlikehald og snøplogkjøring m. m.

For hver gård ble fet satt op en merkesten med gårdens navn gr. og br. og anntal meter, som gårdens eier hadde annsvaret for.

Vor merkesten stod ved Storsvea. Vort "Vegstykke" gik derfra til Trulsebråten.

Snøplogkjøringa hadde en annen inndeling: Roten. Den begyndte ved Fønhusbrua og jeg tror det var til Steinsrud.

V:Å:R:A:R:B E I D E:T :

Rotemesteren sørget for at, alle bønderne fik en skriftlig besked om hvilken dato ~~manxski~~ og klokkeslet, han skulde møte lensmannen ved sin ~~mæ~~ rotestein til godtaking av vegstykket. Arbeidet bestod i grusing, raking, rensing av grøfter og stikrenner m. v. Grusgruva var på Holdt. Vi var heldige.

Vi brukte 2 hester med kjerre og 4 eller 5 karer, goggreidde det på 2 dager. Så mødte far lensmannen ved merkesteinen, satte seg bakpa Kariolen og så ruslet de iverg til Garthushaugen. Arbidet ble godtatt, eller det ble mere gruskjøring eller andre arbeider.

Vinterarbeidet:

Snøplogkjøringa ble delt på bønderne, som sogner til "Roten²". Den begyndte ved Fønhusbrua hvor plogen stod, og utover til Steinsrud. Vi hadde 2 1/2 tur. Det hadde også Nordigaren. Innstruksen stod i "Roteboka": Første tur om høsten når snøen var 12 tommer (er 30 cm.) Siden kjøres for hver 6 tommer. Dato og tur innføres i boka og over leveres egenhendig til nestemann. Om våren skulde boka leveres og undertegnes av Rotemesteren. Måtte de bruke 4 hester for plogen ble dette regnet som 2 turer.

I store snøvintre grodde vegen igjen. Den ble forsmal. Da ga lensmannen ordre om snøplogkant møking. Dette kunne bli et svert arbeide. Men Jeg tror, at lensmannen i slike tilfeller hadde myndighet til å utskrive husmenn og andre huseiere til å vere med på dette arbeide. Jeg har regnet ut, at dette pliktarbeidt, år om annet for eieren av en av Fønhusgardene vilde bli ca. 24 mands og 20 hestedagverk. Men dette var jo bare blåbær, mot det som Vangsgjeldinger og Lær dølene måtte gjøre på den tia.

Idag klager alle på skatter og avgifter. Mer eller mindre begrunnet. Men tvangsarbeide har ikke hverken bønderne eller andre lenger. Så får vi da vere glade for det.

46

~~SKIGAREN:~~

Skigaren er sikkert likeså gammel. som bebyggelsen av skgbygdene. Ved århundreskiftet var sikkert 95% av alle gjerder Skigarder, nu er de alle avløst av ståltradgjerder. utenom: Tronhus og Storsvevn.

~~Staur:~~ I de dimensjons og Blædningshogde skogene kunne det komme igjen massevis av granplanter, som strakte seg etter lyset for å leve. med non få grønne kvister i toppen hadde alltid et bittelite toppskudd. Skulde de leve, så måtte de ikke miste lyset. En slik gran kunne bli 2 meter lang, m_ern bare en tomme i rota. Stauren ble hogget, helst i melonna. Kvistet, 2slindet og reist i hauger ved vinterveg. Lage var 100 staur om dagen.

~~Skived.~~

Smagran eller grov topp etter tømmerhogst, ble ble firkløvd og med øks og bleier og lakt i reis til tørking. Seinere, da det ble sirkelsager, ble det brukt bakhon så langt den rakk.

~~S V E G.~~

Til sveg bruktes. Grankvist. Kløvd smågran og brisk. Bjørk og vier ble bare brukt til reperasjon av gammel gard. Når alt ble fjilkjørt på stedet var lage: 60 staur lag om dagen. Ca. 80 cm. mellom staur lagene. Er ca. 50 m. Men meste arbeidet var nok med tilfanget.

En slik gard kunne stå i 20 år og lenger uten reperasjon og såpas lenge til med årlig vedlikehold.

På Hølersatre var det vel flere km. med Skigard før alle plasserne ble nedlakt, og det var nesten uråd å skaffe god staurder, hva det kunne komme av. Nu har Rutegaren, i all sin utrivlighet, overtatt.

B J Ø R K E V I U:

B: jørkeviua var en meget viktig og uerstallelig ting. Sevtia var avslut best, men den kunne til nødhjelp tas hele året. Om vinteren kunne den tines ove open il, men da måtte den bruke med en gang før den frøs igjen. Lage var: 100 viuebner om gagen. Grovkvis tet og båret tilgards. Alle lengder fra 1 til 2 meter. Alle måtte kunne vri viu. men det bar helst bestefar, som drev med dette arbeide. Han laget da opp et knippe med Vidjespeninge, Kukla verog Småfeklare og band. Det øvrige vred han og kveilet det opp til bruk gjennom hele året. Rispeteiner. Kløv og Fisketeiner. og Meiser måtte også gjøres i svatia. Men tildet var det helst gamle spesia lister. Gulemons og Gjerding Kristian og andre.

N A V E R O G B A R K .

Nøver og Bark måtte flekkes i Svatia, Nøvera bruktes til taktekkig og Barken til barking av huder og skinn.

På de fleste plassene var alle hus Nøvertak (Jordtak). Her på gården husker jeg bare fjøset og badstua som hadde Nøvertak.

og så var det hytter og staller i skogen. Ellers var Skiffersteinen kommet så langt som til Eid. I Begnadalen var alle tak røde. Teglstein.

F J Ø R K A: Bjerkestammer (av noen grøvelse) ble flekket. Først nøverai størst mulige flak, men mindre flak og filler kunde også nyttes. Borken ble flekket, (iden utstrekning det var bruk for den)

Nøvera måtte straks på bakken med farg på, til senere henting.

Granbarken bruktes bare til barking av huder og skinn.

N A V E R T A K E T M Å T T E I K K E V E R E F O R E R A T T: På grove åser ble det lagt et undertak av skived, skrapbord eller hon. 3 lag nøvermed ca. 15 cm. jordlag. I et slikt tak fandter ikkr enspiker. Den var dyr. Godt lakt kunne et slikt tak sikkert stå i hundrede år uten reperatur og nøvera kunne nytte på ny.

Granbarken ble, sammen med bjerkebarken båret inn på Treskegolvet og slått i småbiter med "Tust".

Barkin av huder og skinn:

RØITINGA: Huder og skinn ble spikret til lange granstenger og lakt i elva til de røytet alle håra. Så ble de skavet for gjenverende hår og kjøtt og fedtslintrer.

BARKINGA: På hver størregård hadde de " Barkekar" Ca. en og enhalv meter brett og 1 m. høyt. Paabunnen et lag med bark, så det tykkeste et lag bark igjen, skinn videre i lagvis oppover. Karret ble så fylt med vann og unner omrøring, flere ganger i døgnet måtte de prøv seg framom hvor langt barkinga var trengt inn i huden.

Det måtte vere igjen en liten " Rårand" i midten. Det var vel størst kunsten. De tynneste skin ble først barka. Så tok de dem opp til tørk. Og slik lå de til skomakeren kom til høsten.

S L Å T T E N :

18

Slåtten begyndte omk. 20 juli og varte i en eller 2 måneder.

Det var det vere som bestemte. Vi slo på følgende steder:

1. Heime.	5. Hølersætra.	9. Bøvengene.
2. Ytterenga.	6. Gunhildbrøten.	
3. Langøya.	7. Haugen.	
4. Veslesætra.	8. Steinbråten.	

På alle disse steder var det : Skigard og Låve eller Lyu, og fra alle 8 stederne måtte kjøres heim om vinteren.

Arbeidshjelpn: 2 husmenn. i 2 dagerhver.
2. tjenestegutter.
2. rakstejenter

Hertil kom da Bestefar, Far, Guri og jeg, som da var 14 år. Bestefar var 74 år. Han dugde ikke større til å slå, men med riva var han full kar. Han var ikke med på Hølersætra, men det måtte jo vere en kar heime. Far var ordføremann m. m. m. og han skoftet nok mye. Guri måtte nok helst vere inne hos mor. Men jeg måtte hange i alle og hele dagen til ende.

Det var 10 timers dag + sliping alle ukens 6 dager.

En onnegut hadde kr. 2 pr dag . 12 kr. uka. En onnejente hadde en måndslønn på omk. kr. 20 , + kost og hus.

L J Å E N :

Det var stor forskjell på Ljå. Ikke på fasongen, men på betet.

Det var bare spesialister som smidde ljå og skyru. Hvem som var bed ble vi alldrig enige om. Men vi brukte mest Hallingljå.

Jeg tror den kostet ca. kr. 4. Var den ikke noe tess kunne den ble vraket første dag. Ble den godtatt kunne den vare i opptil 3 år.

Orv med 2 knagger var det bare bestefar som brukte, Nu greidde vi os med en. Ljåene måtte vi slipe opp selv. 2 mann i 2 timer mindst

B r y n e og B r y n b u t t :

Av bryner var det 2 slag. Svart (ant skifer) og et brunt.

Blikkenslagere gjorde nok Btynebutter. Men vi gjorde dem mest selv av tre. De hang på venstre boksebak etter en krok.

Riva :

Det var: Raisteriver for jentene og Kjemberiver for mannfolka. Hoderne var av Bjørk, tinderne av hegg og skaftet av kvistfri gran. Det var nok Rivemakere, Men vi gjorde dem mest selv.

Praktisk talt ble alt høyet tørket på bakken. Kåing, Røring. Sating Riving og Høyning og innkjøring. hvis det ikke kom en skur. Hesjing forekom nesten ikke. Høyet var forkort. Ståltråd bruktes ikke. Vi hadde nok noen Hesjekraker heime, Men de bruktes vesentlig til ert Kløverfrø og Timotei. Var nok å få kjøpt, men ble tite brukt. Superfosfat og kali var i handelen, men ikke kvelstoffgjødsel utenom Chilesalpeter, men den var dyr. og informasjon var å prøve seg fram. og det ble enda dyrere.

Innkjøringa.

Vi hadde 2 Høyvogner med grinder. som vi brukte heime og på engene. Høyet ble sortert: Det bedste til hestene. Det nestbeste til kuene, og det dårigste til småkrøttera. og kjørt til sine respektive oppbevaringsrom.

På Ytterenga og Langsya ble høyet stappet inn i Løa gjennom et hull passelig høkt på veggen.

På Veslesetra, Langøyholmene og i Steinbråten ble det båret in med "Bjørkesvolk". Høyet på Veslesetra, som ikke var i bruk lenger, ble brukt til "Lunnefor" om høsten.

H A Å S L Å T T.

På grunn av den seine slåtten o høsthavninga, ble det, som regel, lite eller ingen etterslått

S L Å M A S K I N: OG H E S T R I V E:

Det var ikke vanlig å, at de hadde mere en en hest heime på hver Fønhusgård i Slåttonna. Den bruktes bare til Høykjøringa. Men på Ølmhus hadde de fåt seg Slåmaskin og Hesterive. Så kjøpte far og Erik seg en 2 hesters slåmaskin som het "Mil wake". og hesterive fra Moelven Bruk. Den gik på meier og kjøren gikk etter og løste ut høykladden ved å løfte i en stang. Men nu, når mekaniseringen var kommet sålangt, måtte de de h begge hesterne heime i slåttonna.

Måleenheten: Målestang 7 alen. I alen 63,5 cm.

1 mål _ 7 ganger 7 målestang er IXXmål. 5 00 m² eller $\frac{1}{2}$ mål.

Redskap: Skyru og Meiarljå. Det var en almindelig stiv ljå, påsatt en en tynn fjøl eller vierkvist med en påsydd sekkefille, for å samle aksene.bedre.

Alle hadde lage. Jenter og gutter likt . et halvt mål hver.

Kornstråene ble samlet i " Loband" på ca. 20 cn. og snørt sammen med "bendillen".

Lage var lett. Kvinfølka med skyrua var ofte bedst, eg på fin skur var det dem som greidde I mål om dagen på fin skur.

Når det var tørkeår og stutt halm, måtte bendil virket hentes der, hvor halmen var lengst. Kornaks som ble liggende igjen, måtte de plu plukke opp og putte i bandet .

Åkrene ble målt op i halve mål av husbonden. En staur i hvert hjørne

L O S T A U R E N var av gran. Lidt rottjuk og kvistet fra rot mot topp for siginga. Den lå på plass unner Staburgolvet.

Stauren måtte sitte godt fast om det skulde bli vind i tørketia.

Bandene ble så bunnet samme på stauren 2 og 2 med toppen mot sola.

Det var bestefar eller far som " drog opp2 og en smågutt hentet banda. Til de øverste banda brukten en " Lokrakk."

Ele det gover kunne loa bli tørr på vel en uke. Ble det regn så kunne den bli stående flere uker

G R Å E R T R A og R U G. ble tørket på hesler.

L O K J Ø R I G A:

Når loa var tørr ble den kjørt inn på låven. på høyvogner uten grin

Lostaturen bel tatt opp og og lakt på vogna med toppsie inn. og kjø: innpå Treskelåven . 2 band om gangen ble kastet ned i Lobrøtet.

Der stod Bestefar midt pa gulvet, med en jente som hjelp.

Først la han non bard i kors midt på gulvet. Så begyndte han å legg bandene rundt. Alltid mes toppene opp, Når gulvet var fuldt, gik han med en rad med toppen mot veggene. På denne måten skulde ikke musa få tak i aksene hverken fra gulv eller veggene.

Siden gik han på kne, med en rad fra veveggene til midten. og jenta kaster 2 og 2 band, med rota til ham. Rundt og rundt.

Pådenne måten ble det en hardpakket lokagge, som musa hadde liten eller iallefal, minst mulig glæde av.

Treskingen foregikk hele vinteren. Vi hadde ikke plasstil halmen.

B U F A R E N :

Vi hadde ikke heimsøter, og vi måtte derfor sitte på Hølersøtra til til alt var innhøstet og krøtteraofn fra begge gårdene kunne slip pes direkte på jordet. De regnet Mikkelsmes som siste dag. Da kunne også sneen komme nårsomhelst.

Vi reiste opp 2 dager før flyttedagen med 2 kløvhester hver Først var det møkkkjøringa. Vi hadde spesielle slæder med fast bunn til det bruk. Lasset ble veltet der det skulde vere og breidd.

B U F A R D A G E N .

De eldre kuene skjønnte godt hvad som forestod. og det var rauting og spetakkel.

Vi regnet med en kløv på 80 til 90 kg. F B Bomma hadde vi påim m.m. og i teina hadde vi smerspann, ost m.v. og i Åbenda Planken til budeia og gjesleguten.

Så låste vi budøra og toget satte seg i bevegelse. Alle både folk vilde gjerne heimatt, og nu da vi hadde fåt Fønhusbrua, var alt bare bra, og alt både smått og stort slapp på jordet.

Her ble de da gående til tælen eller snøen kom. Noen nevneverdig melk var det ikke lenger og de som melka en skvett, fik heller få en høy tapp i krubba. En måtte spare på høiet. Så var det hensynet til slaktinga, som måtte utsettes lengst mulig. Vi hadde ikke Fjyseskap.

P O T E T O P T A K I N G A :

Potetgraset ble tatt vare på før det frøs. Det ble hesjet på s stenger på en av de 3 låvene . De brukte det til kuene.

Poteterne ble gravd " På heil Åker" med grev. Seinere med plog. Matpoteten ble utsortert og sloppet gjennen et hul i kjøkkengolvne til bingen i kjelleren. Småpoten gjennem et annet hul.

Familierne hadde hver sin del av potetåkeren.

Kålrot og Nøpe var hagevekster.

T R Æ S K I N G A:D R I V K R A F T A: K J Ø R E G A N G E N.

Kjøregangen" Var en tykk ca. 3 m. lang stolpe med en jernbolt i begge ender. Den nedre enden gikk i et hul i en jordfast stein, og den andre enden i et reisverk på toppen .

Til denne stokken var bygget et hjul. Ca. 5 m. i diameter.

På dette hjulet gikk en jerntrosse gjennom veggen og inn på treskemaskinens slagvinde. Fra "stokken" gikk en mindte stakk ut i kjørebanelen. Her gikk det da en hest rundt og rundt, med en smågutt til kjørekar.

Dette var Kjøregangen vor. Men det flere utgaver, både liggende og stående. Med ledestenger av jern, eller malmkammen på toppen.

Alle hadde det tilfelles, at de ble trukket av hest, og at de holdt et forferdelig leven.

P Å T R E S K E L Å V E N .

Vi hadde Pigg treskemaskin, Seinere med Halmrister , Rensemaskin og Hakkelsemaskin. De 2 siste for håndkraft.

Først ble (ca. et lite lass) loa kastet fram på låvegulvet. Så ble alle knutey etter " Bendillen" løst op, og loa lakt op i 2 rader jevnslides maskunen. Så fikk jeg besked om å sette igang. En la på brettet, Far matet, en reket halmen av " drøsehaugen og kastet den i halmbrøttet. Det ble mye støv, og mye nysing og hosting men ingen ble syk for det. . Så "skrek far , Holt nå" ut gjennen glugget i veggen. Hesten stanset. Skeiet var slutt. Det tok en time. " Drøsehaufen" ble så måket over til østre hjørnet av låvegulvet. Så over til nyt " skei".

K O R N R E N S I N G A.

Rensemaskinen var en ganske enkel innretning. Den så ut som en stor kasse, med et vifttehjul og 3 sold. De 3 drog med en sveiv. og det hele ble satt i bevegelse. Tungt og lett korn hver for seg, og ugrasfrøet i en kasse under maskinen. Det hele ble betjent av 2 mann. På mindre bruk , bruktes nok ennu " Kasteskovlen. Men det husker jeg ikke. Kornet ble så båret i sekker a lo " Settong" =(lo pottø og båret til kornbølene på stabutet til varen kom .

H Ø S T S L A K T I N G A :

Se " Føderåds kontrakterne åv 1878 og 1913. "

Se: " Føderådet" Side 10. "

Den årwise slakteren dengang var Mons på Holdt. Han kom om kvelden. Småkrøtterslaktinga begyndte ved I tia om natta og var ferdig på morgensia. Det foregikk i Eldhuset. Se side 4. Det brann godt på peisen ,og vi hadde en parafinlampe unner taket. Ellers måtte vi ungerne lyse, alle, som flådde, med tyrispiker. Mons slo småkrøttera i skallen, eller mellem hornene med en stor hammer. Sauerne sa ingenting, men jeiterne bøljet. Så fik de et slag til, så tok han blodet og kastet den i en haug. Så var det en 2-3 karer til flå og ta ut innvolderne, og likemange til å holde. Det ble en svær damp , og vi ungerne måtte lyse med tyrispiker. Ved 5 tia var vi ferdige , og 25 til 30 småkrøtterskrotter lå ferdige til opphyldning på staburene.

S T O R F E S L A K T I N G A :

Ved 8 tia var det så lyst, at de kunne begynne. Den ældste kua ble leid ut og fram til slakteplassen. En av gutterne heldt den i en grime. Mons slo kua i skallen med en tung øks. Som regel gik det bra, hvis ikke fik den et slag til. Neste dyr fik et bind for øynene i fjøsdøra. og det samme gjentog seg 3 om gangen. Då de store okesrne bruktes " Kappmåle" på forbeina for sikkerhets skyld. Skyting med geveer eller maske bruktes ikke. Blodet blev tatt e-m o innvoldene velter ut. De brukre aldrig Galge.

K V I N N F O L K A .

De stod nu ferdige med nyslipte kniver i henenderne og svære sekkeforklar. Involderne ble nu båret et stykke opp på åkeren, hvor kvinfolka tok seg av dem. Alt fette+blø omhyggelig flekket av med en bordkviv. Magesekken ble tømt, og tarmene vrenkt, og så bar det på elva til vasking og skylling. Magesekken ble skåret i passend stykker og senere sydd sammen til pølseposer,, og tarmene til pølsekinns. Bestefar og Far stod på hvert sit stabur. og hylder opp småkrotter. Jeg husker godt at jeg " holdt opp" for far . Han brukte en stor lauvkniv til kviste av sibeina. Utpå kvelden var 3 - 4 storfe og 25 - 30 småfe samlet i sine respektive stabursr til salting.

S A L T I N G A.

Den eneste måten å oppbevare kjøtt o flesk på , var ves salting. Men salting var en vanskelig sak, som bare kunne læres ved øvelse. Bestefar og far saltet i hver sin "Kjøttstette. De samme som står nu. Et saltlag ble lagt i botnen. Ibojnen la de lår, bøger og de støtset stykkerne. Biderne ble hakket opp, så laken kom gjennem. Et satla mellom hvert lag. Så kom småkrøtset kjøttet på samme måten. Laken måtte tappes og slås jevn over hver dag.

Slaktinga måtte utsettes lengst muli for temperaturen skyld. Jeg husker en høst. Det ble linnveir. Det begyndte å lukte av Kjøttstetten. Det ble da ikke annen råd. De tok oppigjen altsammen. Slo bort laken. Vasket butten med kokende Briskeløg.

Alle kjøttstykkerne ble renvasket og skrubbet rene Lakt ut til tørk og siden lakt på a plass og saltet pånytt.

Alt blodet ble saltet i store spann og Bruktes til Blodklubb. Huder og skinn ble ikke saltet, men hengt på stenger på låveveggen til tørk. De som ikke ble brukt på gården ble solgt til " Skinnhandl lera" Det var som regel bygdefolk, som drev dette som næring.

K V I N F O L K A P Å K J Ø K N I T.

Der hadde mor overtt.og jeg tror hun kunne sine ting . Til hjelp hadde hun b. a. Anne Heiebråten og Olava Nylund. som som tjente hos henne i 18 og 20 år.

Jeg husker bare, at vi karfolka bli innkaldt hverv kvedgtil kjøttkverndragi^{og} tilghøgging talghogging, og det likte vi ikke. Den kjøttkverna, som brukes ennu , var da kommet.

G R I S E S L A K T I N G A:

Bestefar hadde en vinterfødd gris eg vi 2 .De veide vel opptil 140 kg. Til griseslaktinga hadde vi andre slakteree. De brukte borse, med eller uten Trynetog. Slaktinga foregik som nu. Kjøttet i Saltstetterne ble tatt oppigjen, så flesket kom på bunnen Ny salting.

Crisernes kjøtt var hvitt og kaltes Flesk. Det var meget god mat.

Nu er grisernes kjøtt raut, og kalles " Svinekjøtt?"

Begrunnelsen skal vere, at kvinfolka blirfeite av flesk.'

E V A G J O D E A L L E D I S E H V I N F O L K A
 O M V I N T R E N ?

Se: Daglig liv side 7. Husholdningen var i år 1900. 17 personer. Hertil kom da alle tilfeldige, som skulde ha bevertning. og ofte også overnatin til seg selv og hesten. Husk at far var ordførerm m .
 Se: "Gardshistorien" side 18.

Alle disse 17 personer skulde ha mesteparten av kløtne av ull.
og det var altsammen kvinfolkarbeide som måtte gjøres om vinteren.
 Me: først må vi tenke på hvor tungvindt allting var.

1. De hadde ikke elektrisk kraft.

Belysningen var: Peisen, Parafinlampa unner taket og talglysene. og Fjøslykta og Slallykta.

2. De hadde ikke innlakt vann.

Vannpumpa tror jeg vi hadde fått. Den stod der ~~hø~~ hvor brønnen er nu og i fjøset. Pumperne var heimegjorde av utborede trestokker (Jeg kan huske, at en heimkommet Amerikaner Ola Rosenlund gjordeden Dermatte da vannes pumpes og bøtes i trøbøtter med " Vasssle". Sølevatnet ble slått ut ved den store bjørka ved staburet.

3. Oppvarming.

Oppvarmingen var bare ved, Men vi hadde fått både komfyr og Ovner i alle rum. I den store peisen var det: " Vindeskjærning" " Henge-skjærning" og " Kokeringer". Den innemurede bakerovnen husker ikke jeg ble brukt.

4. Matstellet, oppvasken, 5 senger, og 5 unger hvorav 2 - 3 skulde på skolen tok sin tid. Kjøkkengolv

var umalt og kvistet. Til golvvasken brukte de " Tvugu". Den ble gjort av selvtørket granbar, som nålene var faldt av, og en sekkefille til tørkinga. Langkost bruktes ikke. Til oppvask, 4 ganger om dagen, bruktes lunket vann og " Fatafille". "Rundvask" Høst og vår.

5. Kløsvask. Den foregikk i den store bryggepannen i Bryggerhuset.

Skylling i elva. Kløskrakk og banketre.

Istenfor såpe brukte de " Lut". som koktes av vann og aske, og blandedes i vannet i Bryggepanna, hvor så klørne vle kokt.

Tørkingen foregik på snorer, ute om sommeren og på loftet om vinter

6. Såpe. Den kokte de i bryggepanna av skrapfett, oske og soda. Jeg kan huske, at de kokte en hel selvdau gris til såpe. med busta på til såpe. Såpa flaut opp, og ble øst i passende former for tørking. Såpa ble kvit og fin og fast. Avfallet, bust og møkk, lå igjen på bunnen.

U L L A

Se : "Gards historien" side 18. "Tjerne".

De 17 personerne skulde også ha klær, og da var det ulla, som var råstoffet. Vårulla var den fineste og kaldtes "Ull" Sømmerulla den simpleste og kaltes "Vrft". Ulla måte vaskes og tørres.

S p i n n i n g a :

+ omvnet.

Alle kvinfolk måtte lære å "Karde" "TULLE" og "Spinne."

Rokken stod i en krok på kjøkkenet, og om en av jenterne hadde en ledig stund, så vad det å sette seg til å spinne.

Garnet til hoso og votter måtte "tvinnes" 2 eller 3. totter.

Ullgarnet til væving ble "bommet" i passelige bunter.

"T V I N N I N G :

2 eller 3 rokkesnelder sattes på "Tvinnekrakken" og tvinnes over på en ny Rokkesnelde. Fra denne ble det da "nøstet", for seinere binding til Hosoer, Vatter, Ulltrøyer og Gensere. M. m. m.

B u n d i g e m :

Hver av kvinfolka hadde sin egen "Bunding". Bånjenta måtte læres opp, hvis hun ikkr kunne det før. Tapte hun en maske, var det å "rekke oppatt". Bundingstikkerne var av stål og måtte kjøpes.

Strikking :

Større plagg, som ulltrøyer m. m. bruktes ca. 40 cm. lange "Strikkepinner" av jern, bein, eller tre. Dette kaldtes "Strikking"

Bundingen og strikketøiet fulgte kvinfolka hvor de gikk og stod. Nøstet hang i en krok på brystet, mens de gikk og jeg husker, at når Bestemor hadde "Kvindemøter" sat de og "batt" mens praten gikk.

Vævi N G A :

Over jul begynte vævinga. Først blea garnet, som kunne vere av ull, Bomull eller lin. "Renna" så ble "Renna" plasert midt på kjøkkengolv. Den var ca. 8 alen i omkreds og vævens lengde og bredde ble lagt opp. Når renninga var ferdig, ble væven skåret ned, og en ny sat inn. Alle vævene, som skulde væves det året, ble da lakt tål oppbavarin, til deres tur kom. Bommostolen og Renne ble så båret på loftet eller låven, til neste år. Alle disse redskaperne, ligger på forskjellige stedet. Til våren må vi få samlet dem i "Muset på Lyua."

B U D E I A.

Budeia hadde sit arbeide det meste av dagen i fjøset. Ellers måtte hun hjelpe til inne, og så hadde hun bundingen sin.

Hva Kvinfoelka gjorde om vinteren. III.

" Vøven: "

Vøven stod på " Veslekammerset " fra midten av januar til slutten av april, eller lengere. Om noen av jentene ikke kunne, så måtte de lære. Ingen jente kunde gifte seg, før hun hadde lært alt det jeg har nevnt m. m. m. Alt måtte husmora lære dem. Først var det da Vadmålsveven. Det var ullgarn til både "veft" og " reng". og bruktes til mannfolks klær m.m. Så var det "verken svøven" . Det var bomullsgarn til renning og ullgarn til veft. Verken bruktes til kvinfolklær, sengetepper m. v. De vov også "Lerredsvev" og bomuldstråd og "Filleryevev." Av farvet garn kunne de vøve både ruter og striper. Vadmålet kunne bli både svart og grått i flere nyanser. Vadmålsveven sendte de da til " Moman " til Stamping og Persing. Ja, dette var da noe av det jeg husker, av hva kvinfolka gjorde om vinteren. De hadde det ansamt, men de danset med hverandre på kjøkken-gulvet og sang kjerlighetsviser, og humøret var som regel bra.

" Hva karene gjorde om vinteren. "

Høsten, etteratt jeg var konfirmert, sa far at nu var jeg voksen, og at nu måtte vi greie oss med bare en tjenestegutt, mor protesterte, Mor protesterte, og sa at jeg var bare ungen ennu, men far hadde avgjørelsen, jeg ble ikke spurt, men var nok enin med far. Først var det da høstpløyinga. Den måtte vere ferdig til snøen og tålen kom. så var det oppatrydninga ette sommeren og høsten. Da snøen kom var det alt som skulde gjøres, før den ble for stor. Det var veden til et helt år, som skulde høres fram. Lauvgrak etter lauvinga og reisveden. Så var det høy og ofte lauvkjøringa fra Høler-sætras 5 forskjellige låver og lyuer. Det var fine lager. Vi reiste kl. Kl 7 og kom heimatt ved 14 tia. Far kom og så om hestene var svettkjø. Var det det, måtte vi hogge ved en liten økt etterpå. Ellers var vi fri. Dette var siste gammelsteregg og far, Dirarits, hadde mest om barna og hente enefar bjørn og karene. Og det høgt kunnavlet ofterste egg viste. Jeg fikk som regel hesten. Det var bestemt, at hestestellet om morgenen hadde tjenestegutten ansvaret for.

Hvad gutterne gjorde om vinteren. 11.

Jeg tror nokk ,at har gjort alle de arbeider, som forekommer på en gard.Jeg var ganske " hendug" og fusket i de fleste hårdverk, som forekommer på en gard. Men jeg har alldrig hverken hogget eller lun lunnet tømmer. I denne tia måtte jo alt tømmer, som skulde hogges blinkes, og det var et svert arbeide. Jeg ble med far, som "påslager i 10 arsalderen, og var også med og holdt " Kontraføy" nar han reknet eter hoggerne. Han vilde jeg skulde lære, og dette arbeide syntes jeg var det grommeste av alt.

Det ble således ikke før på nyåret, at tjenestegutten og jeg kom ri med tøm merkjøringa. Det arbeide likkte jeg best av alt.

Vedhogsten:

Vedhogsten var det jeg likte minst av alt. Og det varet utover, hele våren. Vi hadde et sagbla, i en treramme med taugstrammer, en øks og trebleien. Veden skulde lades. Lade var L 1 1/2 favn 30 cm. ved. Det var ikke noe hart lage , men huftetu så kjedelig. Da jeg ble konfirmert fik jeg fuldt " Lage". Vi saket sammen , men kløvde av samme bømme kubbehaugen. Gutten, som var mange år eldre var raskere til å kløve, og så ble jeg stående der etteratt han var frikar. Jeg husker alldrig noen av dem hjalp mig.

H Å N D V E R K E R E : - -

Skredderen. -

En eller 2 gangerv i året kom skredderen (Ola Smemoen) med 1 eller 2 drenger. De holdt til på "Gjesterommet (Det ble delt noen ar seinere. Han hadde med seg " Singer" symaskin. Dette vidunder som i sin tid gjorde millioner av skreddere og sygenter arbeidsløse. (Mors " Singer" er vel 100 år, men vi bruker den ennu) Mor la fram Vadmålsrullen. Verken , Lerred med videre, som var tilvirket på gården. Sytråd, Knapper. Mugg o.s.v. var dengang få kjøpr i butikken på Lundby. Alle mannfolk på gården skulde ha nyr klar.

Syjenterne .

Så kom Syjenterne og nu var det kvinfolkas tur. De skulde etter lensavtalen ha Verkensklar, og det vilde nok budela ha, men de andre hadde sett noe nydelig på Lundby, og lurte på om de ikke kunne få gjort en slags overenskomst ? Hvorledes det var med mor og småjenterne husker jeg ik ke.

SKOMAKERE.

En eller to ganger i året kom Skomakeren. med en eller to drenger. Huder og skinn var Barket og gjort istand på gården. De begyndte ned bløting og rensing av kjøttslintrer på vrangsia. Så kom smørningen og beredningen, men først ble huden og skinn smurt med noe svart på rettsia. Smørningen bestod av heimbrendt tjære, smeltet talg og tran. Reingen var arbeidsam, og holdt på til læderet var helt mygt overalt. Alle skulde ha sko. og føtterne ble målt på alle kanter, og skrevet opp etter et vist system i en svart bok. Skomakeren hadde lester for alle størrelser, og der de ikke passet foret han dem med lærlapper, som han plugget på lesten. Pluggede sko med hæljern for mannfolka og nudd for kvinfolk og unger. De gjorde også "Beksaumsko" og "Knestøvler." Bare sålelær, skotråd, ble kjøpt. Skomakeren hadde symaskin. Skomakeren var også "Sadelmaker". Skolapping, og reoperasjon av hestesæler, greidde bon^{den} som regel sel.

B A R K I N G.

Huder og skinn ble først spikret til lange stenger og lakt ut i elva til "RØYTING" i 2 til 3 uker. så hårene faldt av. Bran og bjørkebark, som var godt tørket, ble lakt på treskegolvet og tresket med "Tust", så det ble småt. Så ble det lagd et lag i bunnen av det store "Barkestrret". Videre en stor hud og videre bark og hud vekselvid. Skinnene øverst. De ble først ferdigbarket. Så ble barken fylt på, Karret fylt med bark og prosennen begtner. Omrøring flere ganger daglig. Kontrolle med barkinga vad at en skar i en kant og så hvorlangt barkinga var kommat fra begge sider. Det skulde vere igjen en liten rårand i midten, og dette varc meget viktig. Jeg har selv barket en gang unner hver "Verdenskrig", men det ble bare så måtelig. Jeg barket også etpar elghner, til "Bogringe" og reip. Men det tøyde sig . og ble ren fjasko.

E K T E S K A P.

Når en odelsgutt skulde forlove seg, var dette en meget alvorlig sak , som måtte drøftes ~~av~~ omhyggelig av begge parters foreldre. Det ble oppsat og nedskrevet en kontrakt, om hva bruden skulde ha med seg i " Heimefølje" både av løsore og rede penger. Dette høres vel usympatisk ut i vore dager. Men dengang var det nødvendig, og bruden skulde jo, i og med ekteskapet, overta sin halvdel av brudgommens eiendom, og det var vel da rimelig, at hun betalte noe for det. Kjærligheten måtte nok ofte vike prioritet for et "godt gifte." +

Føderådskontrakterne måtte alltid ha 1 ste prioritet i eiendommen. Og denne måtte vere så urimelig, at en efterfølgende panthaver eller kreditor umulig kunne slå til seg eiendommen. (Se Føderådskontraktern her på eiendommen av 1885 og 1913. Den siste er bare en avskrift av den første). Ingen av parterne hadde vel noengang tenkt ,at den skulde oppfylles i sin helhet , men den skulde stå, som et lås og en sikkerhet, foratt eiendommen ikke skulde gå ut av slekten.

" Standsforskjellen" var og måtte har bli helt avgjørende. Ellers tror jeg alle bra folk var noenlunde likeverdige.

Den avgjørende innflydelse ~~parternes~~ foreldre hade var vel bagrunnet. Ofte bodde føderådsfolka o brukerne i samme hus og hadde felleshushold Eller om de gamle hadde eget hus, så hadde sit føderåd. Dette omfattet ikke bare hus, brensel og mat av alle slag, men også " opvartning i sunn og sykdoms dager", til og med begravelse.

Ingen, utenom sønnen, fik bære følgerne av nykjerringa, slik som de. Det måtte da vere rimelig, at en jente , som var oppvaksen på en gard, og hadde gått heime hos sin mor, kunne og hadde lert mye mere om både hus og krøtter, enn den som kanskje bare hadde vert bare heime på en husmandplass, og tjenestejente på en gard non år.

(Se side 25 m. m.) Noe bryllup kan jeg ikke huske jeg var i den tia.

Her i bygda var det kostbart for en bonde å ha mange døtre. Unnear andre himmelstrøk kunne det vere anderledes:

I mangeland i Afrikka måtte gutterne (eller dere far) kjøpe seg en kone for et anttal kuer eller gjeiter, etter forhandling med deres far. I Mongolia ble bruden kjøpt etter vekt, og betalt med smør. Kilo mot kilo. Der gjaldt det å fore jenterne godt. I allefall på slutt en.

+ Satt på spissen.

33. 32.

W A L D R E S V E G E N " O G V E G E N G J N N O M B Y G D A

Vegen fra Lerdal Gjennem Valdres kom over Nerre juvkam, nedover til "Kleven" ved Begna og opp til Gjestgiverhaugen, som var skyssstasjon. og videre over Leirskogen til skyssstasjonen Braka og v til Thomle i Land. Denne vegen kaldtes "Valdresvegen" og var den viktigste forbindelsen mellom Vest og Østlandet.

En avstikker fra denne vegen til Østlandet over Hønefoss til Branes og Oslo ^{gikk} fra Gjestgiverhaugen videre på østtia til Sparkevikfossen, over en trebro over til ~~Øst~~ østtia. Herfra kranglet da denne vegen seg fram, over berg og flate jorder til skyssstasjonene Storsvea, Sørumsnes ~~m.m.~~ og videre utover med bru ^{elva} over til Østtia etter Sperillen og videre utover.

Denne vegen var meget primitiv, obratte bakker og tverre svinger. Den kan vel nærmest sammenlignes med vore dårligste skogabilveger. Vedlikeholdet ble utlignet på bønderne. Se "Pliktarbeide" side 15. Her i Hølera bygde gik vegen over "Klubbeberget" opp "Nissebakken" over Gladhaugjordet til Hølera. Ovafor Skolehuset var det en trebru over elva. Her svingte vegen nedover og ned "Massingmobakken" over Mjærnar svea til Olmhusjordet og mellom bygningene i bein linje til Smedmoen, som da var den eneste bebyggelse i "Briskebyen". Herfra over berga i "Lundodalen" og nedigjen ved Koppervika. Men dette var vel verste stubben.

Hvem som betalte denne vegen, vet jeg ikke. Men de hadde vil lite å bygge for. Kompressoren var ikke oppfunnet. De måtte prøve å undgå Fjell. Alt var håndboring og sprengstoffet var Minerkrudt. Vegen var iallefal ikke verre enn da Dampbåten kom til Sørumsnes i 1868 ~~ble~~ det en betydelig Turistkjøring mellom Sørumsnes og Lerdal. Se: G. og S. side 25.

Men i 1880-90 åra ble det en betydelig forbedring ^{med} vegen. Bilen var nok ikke kommet til Norge ennå, men kanskje de hadde hørt om den fra Amerika. De store vegarbeider begynte. Det største var vegen gjennom "Fløtholberga" og Hølerbrua. Det var antagelig de første jernbrua her i knmmune.

Fremdeles var det håndboring, Men dynamitten var kommet. Vegingeniør Hugo. ledet arbeidet, og da vegen var ferdig i 1894. bygget han Fønhusbrua for Fønhusbønderne se: G og S side 28. Vegarbeiderne var fra de Forskjellige bygder. Det var også non svensker, som kalde seg "Rallare". De Vegvesenet hadde ikke ordnet med brakker. Arbeiderne bodde på gårdene, husmåndstuer, som stod igjen etter Amerikafarerne og ellers, hvor de kunne få krabbet seg inn. Alle hadde fellesnavnet "Vegslusk". Det var mest akordarbeide, og ~~en~~ arbeidstia var 6 dagers uke og 10 til 12 ~~uk~~ timers dag. Fortjenesten tror jeg var omkring 3 kroner dagen. De var svere til å drikke og slåss med kniv og non lausunger ble det vel igjen etter dem.

====LANDLERE:====

====LUNDBY:====

35. % /

38

Erik Mikkelsen Fønhus begyndte Landhandel på Tolebråten omk. 1888. Samtidig kjøpte han tomt til forretningsgård og kaldte det "LUNDBY". Da Hølera Postopneri ble opprettet i 1890, ble han postopner. Eriks eldre bror Arne, fødd 1860, som skulde ha overtatt gården, var var dårlig med helsa, det var vist noe med magen. Jeg husker folk sa, at nordgardskara hadde vondt i magen, men sygardskara hadde det i ryggen."

Arne og Erik ble da enige om, at de skulde bytte, og det gjorde de. Arne overtok Lundby med Storlien skog og Erik fik gården.

Arne giftet seg med Olava Storsveen. Men han døde allerede i 1896. Han etterlot seg enke og 2 barn. Mikjel 2 år og Olaf 1 år.

Ole A. Fønhus (min farbror) og Arne O. Langedreg bestyrte nu Forretningen i 5 år.

Men så kjøpte Ola Fønhus en forretningsgård på "Smelund", som kjøpmann M. R. Dølven hadde bygget på der. Men da han fikk tilbud fra grosserer O. A. Hall i Oslo, om en stilling hos ham, tok han den, og overdro Smelund til Arne O. Langedreg. Som så begyndte der. Kjøpman på Bagn, Nilsen, (gift med Soleglad, datter av lensmann Soleglad og søster til Golla Øvergård) leigde Lundby og begyndte handel. Men han gik konkurs etter kort tid.

Fønhus & Åsen a/s.

Selskapet bestod av: Erik Fønhus. Ole Åsen (Olavas bror) og min far. Når disse 3 startet forretningen, igjen, så var det vel av flere grunner.: De var vel de nærmeste til, og en kjøpmandsforretning i bygda var jo helt nødvendig.

Olava var nu flyttet til Aurdal, hvor gutterne gik på Middelskolen. Olaf skulde overta forretningen, når han var ferdig med sin skolegang, og nu var det ikke så lenge til.

Deres første bestyrer var Ola A. Fønhus og Arne O. Langedreg. Trygve Garthus og Ola Fønhus (min bror). Han var ferdig med. H. S. Seinere overtok Andreas Bølviken forretningen. Han drev i non år. Så gik han konkurs.

I 1912 overtok Olaf Fønhus forretningen 17 år gammel.

Han holdt på til han døde i 19... Da hadde sønnen ~~stätt i butikken~~ Agnar stätt i butikken i mange år og var ferdig til å overta.

+ Gunnar.

LUNDBY: I I:

Etteratt side 33 var skrevet har jeg fått utlånt endel gamle regnskabsbøker fra Agnar Fønhus. og endel leie og kjøpekontrakter, av Arne O. Fønhus, Bagn. som anngår Lundby.

De skulde ha adskillig verdi, for forståelsen av verd og prisnivå på denne tia. Samtidig som jeg skal få beretningen om Lundby i kronologisk orden:

1. Leiekontrakt på Lundby dat. 19/10 1896.

Samme året som Arne M. Fønhus døde. Se side 35.

Kontrakten omfatter første etasje i bygningen, Pakbua og nødvendige kjellere. og Postopneriet. Samt forpliktelse til å holde telefon til bruk for bygda. (Dengang var det ikke innlagt telefom andre steder i bygda enn hos far, på Olmhus og på Lundby).

Leien var kr. 400,- pr år.

Leierne var: A Fønhus jr. O. A. Fønhus. Arne Fønhus. d. æ. og A. Langedrag. Avtalen var på 5 år.

Varebekoldningen ble overtatt for kr.3.910.-

2. A. Nilsen. Han hadde hatt kjøpmandsforretning på Bagn, og var gift med Soleglad, datter av lensmann Soleglad og søster til Golla Øvergård.

Han leier handelstedet Lundby av Olava Fønhus. Kontrakten er dat. 29/5 1901. Som vidner: Ole Storsveen og M. Fønhus.

Kontrakten inneholder de rettigheter og forpliktelser, som står i kontrakten av 19/10 1896.

Leien er nu forhøiet til kr. 450.- og skal gjelde for 5 år.

Varebeholdningen er ikke nevnt. Det ble antagelig auksjon, oleiren kunne da kjøpe tilbake, det han selv vilde.

Hvorlengte Nilsen holdt det gående, vet jeg ikke. Men han gikk konkurs og reiste senere til Amerika.

Så kom da "Fønhus og Asemn " a/s. og tilslutt Andreas Bølviken.

Se side 35.

VAREKJØRINGA:

Før Valdresbanen kom til Tonsåsen, ved århundredeskiftet, måtte all varer hentes på Hen på vintertia.

siden ble det Tonsåsen om vinteren og Sørum om sommeren.

På fin føre ~~vi~~ kjøre opptil 1000 kg. i lasset. Det ble kr. 6,00 pr dag, og det syntes vi var bra.

LuUNDBY %3. VAREPRISENE: =====

Matvarer: 1912 1977				Forbruksvarer: 1912 1977			
Rugmel	Kr.pr. kg.	0.20	1,25	1 m. Skjeviot	kr. 4.50	-100,-	
Grynmel	-	0.20	1.25	1. m. Vadmél	- 4.00	- 65,-	
Hvetemel	-	0.30	1.30	1.m. Blåtøy	- 0.70	7 14,80	
Rafinade	-	0,88	4.90	- - Blusetøy	- 1.00	30,-	
Farin	-	0.60	3.45	-- - Lerret	- 0.40	15.50	
Smør	-	2.00	14.50	- - Bukse			
Smult	-	1.90	5.90	o (Voksen)	2.00	90.-	
Kaffe(rå)	-	1.80	42.80	- - Jakke	- 2,00	1800,=	
1/4 Skråtobakk		0.50	11,70	- - Mugg	- 0.90	? .	
Salt. 1 sekk.		5.00	42.-	- -L 1.parafin	0,18	1,20	
Potermel	-	0.50	8.35.	- - 1.pk. Fyrs	0.10	2.20	
Rosiner	-	0,40	4.20	1 Øks	2.40	40.-	
L/L Fiskeboller	0,20		6,70	1 Øksesk.	0.90	23,-	
Apelsiner	-	0,25	4.00				
Risengryn	-	0,50	11.10				
Tilsammen Kr.15,- kr.160.=				Kr. 19,- Kr.190.- Kr590,-			
Prisstigning 566%				3000%			

Priserne for 1977 er med 20% moms. Jeg har fått dem oppgit av kjøpm. Agnar Fønhus for ~~forbruksvarerne~~ matvarer og av kjøpm. Ole Einar Thorsrud for Forbruksvarer . De 15 forskjellige matvarer, jeg har tatt med, skulde vel utgjøre et nogenlunde sammenligningsgrunlag. Men når det gjelder Forbruksvarerne er nok grunlaget alt for lite. og dårlig valgt. Jeg gjør merksam på posterne bokse og jakke. De første er sikkert billig sommertøy, og de andre helt andre vare ~~prosenten er~~ ^{prosenten er} ~~Matvarerne er tildels subsidiert og stigningen nok ikke forhøi.~~ ~~Forbruksvarerne er altså kommet "skjeft ut" og så reduserer vi prosenten til 200% = 2000%.~~

Den helt vesenlige stigning, har vi fått i de siste 25 år.

K R I S T E N D O M E N :

Presten i Sør- Aurdal i denne tid var ~~Thomās Bārth~~, Han kom i 1880 åra ovar her til sin død i 1830 åra. Ca. 50 år.

(han hadde således både døpt , Konfirmert og viet meg og Sigrid). ~~Hans-Nilsen-Hauger~~ var her i bygda flere ganger, og jeg har forstått det slik, at Hauges / syn var nærmest enerådende både hos menigheten og presten inntil i slutten av århundredet.

Da kom det en Pietistisk bølge til Bagn , med fri nadver m. v. som presten fik adskillig trøbel med.

Kristendoms-kunnskapen i skolen var hovedfag nr1. og det presten og vore lærere sa, trodde vi.

Av ~~Kærligheix~~ litteretur var religiøse bøker nærmest enerådende. Kirkesøknungen var mye større da en nu, tiltrods for at alle, som ~~had~~ ikke hadde hest og veg måtte gå. Ingen hadde sett en bil, men tråsyklerne var begyndt å komme. Men de kostet ca. kr. 300, ~~og~~ hvem hadde råd til det?

Fra gammel tid hadde vi " Kirkestall". Den stod der hvor "Bårehuset står nu . Men i den ~~tid~~ bygde de nu " Kirkestall". etter stranda på " Vangen". Det var et langt reisverkshus. Fønhusgårdene hadde 2 spiltaug hver fra søndre enden. Stallen ble revet, da det ble allmindelig med biler.

" Messa" holdt på i 2 timer. Det hendte nok, at somme sovnet, og at de begyndte å snorke. Men da fik de en dult i siden.

Mange hadde reise flasker. De gikk på omgang i stallen. Det hadde ik Aldrig far. Om vinteren kjørte vi isen til Sparkevik. Da var det ofte kappkjøring.

K O N F I R M A S J O N E N :

S e : F O L K E S K O L E N :

Alle som var ferdige med den sjuårige folkeskolen, måtte nu møte for presten til konfirmasjonsforberedelse. om høsten.

Alle ungerne fra Bagn, Reinli og Leirskogen, møtte på " Stugun", Skolehuset på Bangsmoen, til innskriving. Siden møttes jenter og gutter hver for seg hver annen uke. hele vinterhalvåret.

Vi fik lange lekser i : " ^{Bibelhistorien} Luthers Forklar Katteskisme " Og Forklaring? Dertil måtte vi pugge en mengde Salmevers.

" Godtakingen" var om våren like før " Konfirmasjonen."

Da skulde alle ha med seg en gave til presten iform av mat, som ble levert på Brestgards kjøkkenet på forhånd.

De som ikke ble " Godtatt" Måtte gå om igjen neste vinter.

Men det hendte ikke ofte.

====K R I T I N D O M E N : H Ø L E R A B E D E H U S :====

Se side 35.

Mikkei Nordigaren var en religiøs mann. og omkring år 1900

bygget han av egne midler HØLERS BEDEHUS:

Om vinteren kom det endel utenbygds predikanter til bygda. De kunne vere non dager på hvert sted, og bodde på gårdene. Mest i Nordigaren. Alle hadde gitar, som var helt ennerådende i alle religiøse forsamlinger, uten om kirken, som hadde orgel.

Foruten endel tilreisende predikanter, mest mannfolk, hadde vi endel i bygda. Jeg nevner . Momann, (Ole gullberg) , Harald Lundene og Syver Fønhus.

De var alle aktede og bra folk, og de overtok ledelsen av Bedehuset På møter og fester var det bra frammøte. og forholdet til presten var bra. Men så begynte endel av predikanterne, ved møtets slutt og oppfordre "Alle de vakte" til å knåle på gulvet, takke og be og

bekjenne sine synder.

Hvor velment dette var, ble det nok til forargelse for de fleste.

av lett forståelige grunner, og det ble snart slutt med det.

Av de ting " Bedehusfolket" , som de ofte kaldtes, tok mest avstand fra fra var: Fela, Dans, Brennevin og Kortspill.

Fela ble annset for å vere en av Djevelens vigtifste virkemidler.

" Blodbryllupper " på Kjørstad, og Djevelen, som Kjøgemesteren

fandt i kjelleren. Han satt på øltønna og spilte slåtten, som

seinere ble kaldt " Kjørstaddrepen", mens han slog takten i tønna m med hestehoven. Var i friskt minne

Vi hadde også " Raudalsdansen" hver sommer, med alle dens utskjeiels elser som fulgre med. Fela og brennevinet gjorde " gokarene"

og de andre helt gale, og de nyslipte knivene kom fram.

Kortleiken ~~ixbaktlomma~~ var også med ved alle annledninger.

Det var alldrig noe " Selskapsspill". Alltid spilte de om penger,

Jeg kjendte folk som faktisk levde av Kortleiken, og jeg kjendte

andre, som ble fant. Brennevinsflaska var alltid med.

Dansefesterne i husmandstuene, som amerikafarerne hadde etterladt seg (jeg og mine søsken fik ikke vere med der) var det

fela og brennevinet med. Karene sloss med tørre never og kniv.

9 måneder seinre kom det gjerne en Lausunge til minne om festen.

Det var ikke rart om folkt reagerte.

Men at det var " Bakeren som ble rettet for smeden". erkjenner nok

alle nu. Fela er vel idag det innstrument , som har de fleste

utøvere i vort land, både til kristelig og verdslig bruk.

K R I S T O M M E N :

B E D E H U S F O L K A :

Far og mor blandet seg minst mulig i denne "Bødhusstria". De var religiøse. Men holdt seg til presten. De tok med seg de største ungerne til kirken og på Bedehuset. Men etteratt "Pietisterne" overtok ledelsen. tok de avstand fra noen av formerne. Noe musikkens trument, utenom munnsplil hadde vi ikke.

Jeg tror ikke, at Fønhuslekten var musikalk. Til Nordigarhede= dett fra Revling med Med Anne Eriksdatter, og Til Sygarden, et slekdled seinere, fra nerre Juvkam , men dette er bare noe jeg har tenk meg. Men så skedde det. Det kom som " lyn fra kler himmel" .

Erik Fønhus, som var formann i Bedehuset, Kom en kveld med en fele unner armen. Alle stirret med forferdelse på ham og på fela.

De fleste hadde, ilkhet med meg, ikke sett en fele før. Bare hørt om den. Verre gudsbespottelse hadde ingen sett. Erik tok det med ro Han stemte fela og begyndte å spille en salme.

Men taket faldt ikke ned. Og det var vanskelig å forstå, hvorfor Djevelen hadde forbeholdt seg seg, netop dette innstrment.

Det tok ikke lang til før "Bedehusfolket" begyndte å forstå, at det var ikke fela eller kortleiken og andre forbutte ting , som måtte forbydes men misbruken, som måtte bekjempes.

Se " Kulturhistorien" side:

Erik og alle i det søskenlaget var religiøse og meget musikalske. Jeg har tenkt meg, at Erik, som etter tia, var en fordomsfri kar, hadde lært ,å spille på fela til Ole Tolebråten, mens han drev handel der. Ola hadde såvidt jeg vet den eneste fele i bygden, som ikke " hadde gått i dekning". Men jeg hadde alldrig sett den.

Bedehusstria foregikk omkring århundrede skiftet.

Siden den tid kan jeg ikke forstå, at det har vert noe nevneverdig m motserning mellem Kirken og Bedehusene. De har arbeidet i god forforståelse mot det samme mål.

Disentere: Se Valdres Bygdebok side 594.

M O R A L E N : = = =B A N N I N G : = = =

Jeg kan aldri huske, at jeg hørte bestefar banna. Men jeg hørte far banna en gang. Men da kløvde han tommelfingernaglen sin med øks.

Men tjenestegutterne, som jeg dengang var mest sammen med, de banna "Fan" var det mest populære navn på Djevelen. Men ellers brukte de hans navn i forskjellige variasjoner, i tide og utide. Kvinfoelka hørte jeg alldrig banne. Hva det nu kunne komme av. Gutterne sang også de mest lidderlige viserne, så jentene hørte på. Jeg husker også, at en gut, som stod på en sige og gandet en bjørke kal, begynte å pisse på jentene som stod unner og lauver kjerver. Jentene sprang unda, De skreik. Men de fniste og lo. Jentene hadde iallefall en hvis bluferdighet. De fleste gutter=ing ingen.

L Ø R D A G S F R I I N G : = = = L A U S Ø N G E R : = = =

Se tjenere. Side 9.

En må vel desverre kunne si : At bønderne passet godt på sine egne unger, men at de lot tjerne, men at de lot tjerne "gå for lut og kalt vann".

Det var sikkert mange hederlige unntagelser, men jeg tror, at det jeg skriver her, desverre var det almindelig.

Gutter og jenter lå ofte i samme rom om natta.

Når kalvinga begynte å mars, måtte budea som regel ligge i en ledig bås i fjøset på en halmdyne og med en gammel skinfeld over seg, kanskje flere uker., før kalvinga var over.

Om hun ikke akkurat var mørkredd, så er det jo lett å forstå, at fristelsen var stor, når det banket på fjøsdøra om laurdakskvelden. Det var stusslig for henne, og lørdaksfrieren hadde kanskje en flaske i baklomma og en liten pose med sukkertøy.

Mens dette hendte lå ungerne, ^{på gaerdin} velforvaret på Kjøkkenkammerset hos mor og far. Var det formange av dem, lå de på kammerser innafor.

Det var bare en utgang, og de var vel forvaret fra alle fristeler.

Jeg kan ikke huske, at noen "Gardjente" fik "lausunge", og hvis det hadde hendt, vilde hun nok ha forspildt alle sine sjangset.

MOR A L E N: 11.

Derimot husker jeg etpar gardgutter, som ble ute for slikt. og da de nektet å gifte seg med jenten, måtte de betale oppfostrings~~skatt~~ bidrag til ungen var 15 år. Dette kaldte vi "Rompe-skatt". Ellers var det vel vanlig, at de giftet seg, før eller seinere, etter at ungen var kommet.

Når jenta oppgaa barnefar tok hun aelvfølgelig, den hun likse best. om det var flere. Så ble det rettsaker. Det var ikke noe slikt som blodprøver i den tia.

A B O R T.

Disse stakars jentene prøvde selvfølgelig å bli hvitt fosteret tidligst mulig. Før noen skjønnte det.

De sleit og løftet på store stokker og steiner m. v. Om det lykket vet jeg ikke. Men det skulde vere stor fare for blødning og infeks De som fik 2"Lausunger"var nesten alle budeier. Se L. De kunne få både 2 og 3. Somme ble gifte, og andre ble gående som budeier og fikk ta med seg ungen, eller fik overladt den til foreldre. Den siste råa var Fattigkassen.

B A R N E D R A P:

Jeg minnest bare 1 tilfelde her i bygda. Hun kom på straff. Hvorlengte vet jeg ikke, men hun ble siden gift, og fik mange unger.

K O R T L E I K E N:

Kortleiken bruktes bare til spill om penger, og da ofte i forbiddels brennevin, banning og endte ofte med slaksmål.

Her i huset hadde hadde jeg alldrig sett den. Noe slaks selskapsfandtes ikke dengang her i bygda.

Jeg tar med en liten historie, som illustrerer forholdet ganske bra:

Ola farbror hadde fått tak i en kortleik, som han selvfølgelig ikke kunne vise fram heime.

Det var en søndag, han hadde fått med seg non karer. Vi 3 smågutterne hadde vel en mistanke, og av ren nysgjerrighet, bsgyndte vi å leite etter dem. Da vi kom på " Bekosenga", får v høre et bråk med banning og skriking. Fram ev et orekjerr kommer farbror og tre andre karer. Det så ut som det skulde bli slaksm. Vi gjemte oss, og der kom farbror med kortleiken i hånden, og kastet den for alle vinder.

====M O R A L E N : F O R T S : K O R T L E I K E N :====

Dermed gik karene. Vi smat fram og i en fart fik vi samlet alle de kortbadene vib fandt igjen og stappet dem i bukselommene vore. Det var konger, knekter og dronninger og alleslaks prikker i rødt og i svart. Bare nu ikke farbror komigjen og forlangte den utlevert Selvfølgelig måtte vi ikke fortelle eller vise noen den.

Vi ble enige om å oppbevare den mellom non steiner i en Kjørebrofot Det var Pinsedag. Vi sat sønnafor smiuveggen og spekulerte på hvorledes vi skulde bruke alle disse rare bladene. Ingen av dem var lik like. At halvparten manglet, bekymtet oss ikke. Det var ille nok som det var.

Da hørte vi, at nen kom etter vegen, og der stod Momann, legpredika kanten med det lange skjegget og med stav i hånden og så på oss. Det var vel den verste som kunne komme. Han stanset å så på oss, Så sa han: "Ånei, og det på en pinsedag." Dermed gik han.

Dette har jeg aldrig glemt.

Vi plukket kortene sammen og kastet dem på elva.

====P M O M A N N====

Ola Guldberg var en sønnesøn av Ola Olsen Fønhus, som "Hallingen sparka på elva. Se G & S. side 9. og søn til den Ole Fønhus, som bygde seg en stue på Piggemoen. Altså av "Piggeslekten".

Hav var g. m. Kari Eidsbakkene, Far til Ola Tommasbråten og Bestefa til Olaf m. fl.

Etterat han ble gift ble han syk. Det skulde vert av schykisk og religiøs art. Han lå i senga i 7 år. Så stod han plutselig oppate og ble en gammel mann.

Han flyttet til "Mostugu". Der satte han opp en vadmelspresse og stampe. Ellers drev han som blikkenslager.

Han ble en av lederne på bedehuset, fik navnet "Momann" og var aktet og respekter av alle.

F O L K E S K O L E N :

Skolehusene.

I alle de 12 kretserne, som bare var 2 delte, var skolehusene bygget i en ettesje. Skolesal, og lærerleilighet med 2 rum og kjøkken. Et lite uthus og W. C. og Leikeplass.

1. de 4 kretserne. Hedalen, Begndalen, Bestre Bagn og Reinlå hvor det var 4 delt skole, var skolehusene bygget i 2 ettasjer.

Innventar:

Ved Arhundredeskiftet, eller før, ble det slutt med de gamle 4 unge gers pulter med løs krakk. De ble erstattet med 2 mandspulter med fast krakk. Her i Hølera kreds, ble det ordnet slik, at 12 av de som hadde bedste råa (viljen) påtok seg å skaffe hver sin 2 mands pult med fast ryggstø. Det var snakker Ola Trettebråten som laget de fleste av dem. Bønderne satte si svimerke på hver sin, husken jeg?

Ellers beste innventaret av:

Kateter-for-læreren-med-krakk-og-spyttbakke-med-ogEllis-i.

Kart-øver-den-veslige-og-østlige-halvkule, Europa, Skandinavia, og Palestina, Non plansjer ov dyr og Planter og Salmodikon.

Spa nskrøret var avskaffet, og "legemlig Refselse" var forbudt. Den som beskadiget, eller ødela noe av dette, måtte selv bekoste det reparert eller erstattet med nytt.

Alle hadde den største aktelse og respekt for lærerene, og jeg tror, disiplinen var meget bedre en nu (1977.)

Fagene var:

Religion var hovedfag nr 1. Lærebøker : Bibelhistorie, Kattekisme, Forklaring, og-Salmebok. "Forklaringeboka"

Lesing: Rolfsens Læsebok . 3 bind.

Skriving: Skjenskrift bøker. Stil og Kladdebøker.

Regning: Addisjon . Substraksjon. Multiplikasjon. Divisjon. Brøkk.

Reguladi tri . m.m.. Det er vel alt dette , som nu kalle

- "Mattematik" ?

Naturhistorie: Geologi, Soolkogi, Dyr og planter av alle slag.

Norgeshistorie. og lidt Verdenshistorie.

Sang. Nu husker jeg ikke mere.

I alle disse fag hadde vi lange heimelekser. Men så var skolen bare annenhver dag.

---S L Ø I D S K O L E N:---

Denne skolen var felles for hele kommunen, og ambulerte fra kreds til kreds, gjennom hele bygda. To uker på hvert sted.

På de fleste steder var det bare en skolesal, og da måtte skolen ta seg fri.

Redskapen som måtte ^{flttes} var pliktarbeide. Det bestod av: 12 små høvelbenker, en svar redskapskasse, slipestein m. v. Men det gikk på et lass.

Læreren i min tid hette Steingrim Erlandse fra Begn. Han var gammel men meget dygtig i sit fag. Jeg laget snekkerredskap, sm høvler (av lønnetter) vinkler, strekmodt m. v. som vi bruker ennu.

Dertil forskjellige nyttige tilg av furu. B. a. kuffert.

Trematerialer måtte vi skaffe selv. Lim, sandpapir og spiker fik vi.

HÅND

---H Å N A R B E I D S S K O L E N:---

Denne skolen var også felles for hele kommunen. For alle jenter i Storskolen. To uker i hver kreds. Så måtte F. skolen stoppe og gi plass. Lerinnen fik seg hus på en gard, og i somme kretser fik også skolen skaffes plass på denne måten.

Min søster Anne var lærerinne ved denne skole (seinere) i non år.

---O M B Y G G I N G A V S K O L E N E:---

Disse "praktiske" skolerne kunne således forsinke Folkeskolen med en hel måned. deri alle de småkredsene der det var bare et klasserom og dette måtte da tasigjen vår og høst. Vanskelighet ble det sikkert med lærerne, som, rimelig nok ikke kunne finne se i dette. Omkring århundredeskifter ble det da bestemt, at alle nye skolehus ^{skulde bygges} i 2 etsjer (Garthus) og alle enetasjer skulde påbygge (Hølera) slik at alle skoler fik 2 skolesaler.

Dette var nok ebåde en medvirkning og en absolut forutsetning for for den "Kulturrevolusjonen", som kom, og som jeg seinere skal skrive om.

F=R=A=M=H F O R T S E T T E L S E S S K O L E N :

(^{From hold} Seinere: Fortsettelsesskolen)

Denne skolen var, som navnet tyr, en fortsettelse av Folkeskolen. Den var felles for hele kommunen, og ble holdt annethvert år i henholdsvis øvre og ytre del, der det kunne skaffes lokale.

Denne gang var skolen på Hølera Bedehus.

Lærer det året var løytnant ~~Ni~~ Nils O. Lie. Han var mit søskendebarn og bodde hos oss. (Se. Slektsboka side 75).

Nils hadde ikke lærerutdanning, men han var en ildsjel, og jeg tror vi lærte mye av ham.

Det var ca. 20 elever. Ola og jeg og Kari og Sigrid Øvergård gikk der. Vi repeterte da alle de fag vi før hadde hatt, og dertil noen timer i Engelsk.

Jeg tror, at det var Nils O. Lie, som begynte med den første ~~sangforening~~ sangkor i bygda. Vi skulle synge firstemt.

Jeg husker det første, og for meg det siste, møte jeg var med på.

Jeg stilte selvfølgelig opp blandt karene, men da Nils hørte stemmen min, tok han meg i aksla og dyttet meg bort til jentesida. Han sa, at jeg hadde kvinfolkstemme.

Da ble jeg så fornermet, at jeg tok luva min og gikk heimatt.

S K O L E R F O R H E L E V A L D R E S :

S E : V A L D R E S B Y G D E B O K B I N D 6 . B I N D :

V A L D R E S S K U L E S O G A :

S L Å R E R E O G L Å R E R I N N E R I F O L K E S K O L E N :

På Vestlandet var det en mengde ungdom, av begge kjønn, som ikke fulgte med Amerikastrømmen. De var idealister, som var grepet av Asbjørn Kløster, Ivar Åsen. Ole Bull og Hulda Garborg.

Nu skulle ^{de} utdanne seg til Lærere og Lærerinner. De skulle reise over fjellet til " det mørke Østlandet ", som ungdoms lærere og oppdragere. Men de var også vengstre menn allesammen og meget ergjerrige. Da østlendingerne hadde fått summet seg til Lærerseminaret, sat allerede så mange Vestlanger som ordførere i de forskjellige kommuner i " Kristians Amt " at far, som i den tid var ordfører sa, at de holdt på å dominere hele fylket ^{tinget}. Men småt omsend erobret nok Østlendingerne stillingene tilbake. Var ikke Valdresens pedagoger, så var de til gjengjeld militarister. Da Norges første underoffiserskole startet på Elverum i 1972. var 30 % fra Valdres. Mange Skjersanter tok også Lærerskolen. Så ~~Kjersanter~~ var de skjersanter og på Helgelandsmoen om sommeren og lærere i heimbygda om vinteren. Snart var de ordførere i bygda. Om ikke for annet enn, så var de venstremenn, og de var både lese og skrivekyndige. Det var nok ikke alle i Herredstyret dengang.

Husk at dette var før 1905',

=====B E F O L K N I N G S E X P L O S J O N I H Ø L E R A:====

46

Fra 1890 åra og fromover begyndte en voldsom ongeproduksjon i Høler På Olmhus og ¹⁴Langedrag¹⁶ hadde de 14 på hvert sted. På Nord-Øyhus, Sveinedokka, Rundbråten, Steinsætra, Tommasbråten og Lindokken hadde de vel mellom 6 og 10 på hvert sted .

Bare på disse 8 stederne i nordre enden av skolkredsen, skulde det vel da bli ca. 75 onger i alle aldre.

Utvandring til Amerika hadde minket i de siste åra. Den hadde git plass til mange. Men dette hadde nok ingen forutsett.

Mange onger var fillette og magre. Manga var lusette, iser Hodelus. Mende måtte ha 7 årig skole. Det stod i loven.

I Garthus kreds hadde aldrig har flere onger, enn at de fikk plass i et rom på Midtgarhus. nu fik de i en hast 2 ettasje skolehus.

På samme måten ble det ordnet ved Dølven skole.

En del av ongerne i Åsebygda ble sendt til Garthus, og en del ^{i oval enden} til Dølvens nye skoler. Hølera ble 3 delt, med en lærerinne i småskolen

=====Å R S A K E N:====

Hvad som var årsaken til denne plutselige ongeproduksjonsn kan vel ingen forstå. Det var vel blitt en uheldig aldersfordeling i bygda. Men det stemmer heller ikke, for det var vel mest ungdom, som reiste til Amerika?

~~Gegner konnet til på de samme bever som gjelder for det byrøriket som om det hører til på den gang (1870) var underkastet de samme lover og gjelder for menningen. Praktiskheten er helt avhengig av om~~

~~den gangen på om det dette gjelder om bare om gagerne, om en.~~

Ja. årsaken får vere det den var. Men iallefall så var det rette tia å avle onger i. Det var arbeid, til nesten alle årets tider, for alle. Siden i 70 åra hadde Papirindustrien bygget fabrikker i alle fosser fra og med Storebrofoss til Drammen. De holdt på så lenge det på noen måte kunne skaffes tømmer. Skogsarbeidet ble mangedoblet. Lønningerne var vel små, sett med våre øyne. Men alt det nødvendig var å få, og varerene var billige. Se side 34.

===== S Å K O M K R I G E N I I 1805! =====

Dette er 75 år siden og jeg husker det ganske godt.
 Men det er kanskje nødvendig å gå enda 100 år tilbake, foratt de som lever idag skal forstå årsaken.

===== D A N M A R K = N O R G E: =====

Danmark hadde plyndre og utsuget Norge i 400 år. Nu kom slutten.
 Hele Europa med undtak av Danmark - Norge, var delt i to leire
 Napoleon på den ene side, og Rusland, Sverige, Prøysen og Englands m.
 på den andre. Krigen hadde snar pågått i en liten nandsalder,

Norge og Danmark hadde tjent godt på sin store handelsflåte i denn
 tia. Den var sikkert den største i Europa.

Men Fredrik den 6 te måtte også tenke på framtia. Når krigen en gan
 ble slutt, måtte han stå på den rette side, når gribbene møttes, og
 arven, brandtomterne skulde deles.

Men ha tallet på knapperne forlenge.

I september 1807 kom ad den engelske admiral Nelson, med en engelsk
 flåte, og bombardert Kjøbenhavn og tok med seg hele den Dansk =
 Norgske Krigsflåte. Siden brukte de den på kapperjagt etter de
 Danske og norgske handels skip og fiskeskøyter de fik tak i.

Det var sjøen og fisken, som var deres viktigste leveveg, og da det
 ble både 2 og 3 uår etter hverandre, var det nok mange som svalt ihjel

Blokaden varte fra 1807 til 1814. Barkebrød var redninge for man^{ge}

===== K I E L E R E T R A K T A T E N: AV I 1814. =====

Da Napoleon tapte krigen med Rusland, i 1812 ble han avsatt og
 sendt til Sankt Helena

Seierherrerne: Rusland, Prøysen, England, og Sverige mødtes i
 Kiel for a dele konkursboet. Karl Johan (Bernadotte), som nu var
 Kronprinsregent i Sverige møtte. Der ble det bestemt, at Rusland
 skulde ha Finland, som nu tilhørte Sverige, og Sverige skulde få
 Norge til gjengjeld. Karl Johan fik de nødvendige Fullmakter.

Men Fredrik de 6te, nektet. Karl Johan drog mot Danmark med en
 stor her. Da ga han seg. Underskrev papirerne, og fraseg alle sine
 og sine^{og} etterkommeres rettigheter på den Norgske Trone.

Det er umulig for oss å forstå ,hvorledes de kunne få greidd det de gjorde i dette året. Landet var i en dårligere forfatning en det kanskje alldrig hadde vert. Økonomisk var landet helt på bunnen. Krigs og Handelsflåten hadde de mistet. Engelske pirater herjet rundt kysten, ~~og~~ alle handelsvegene var stengt, og vi hadde har både 2 og 3 av de verste uår i mands minne.

De greidde å få Grunloven ferdig og vedtatt. Mnnsette og avsette den danske kronprins Kristian Fredrik som Konge. De greidde også å få det første storting og regjering på plass, Da Karl Johan begyndte krigen i august.

Karl Johan gjorde nu krav på Norge i henhold til Kieltraktaten. Da han fik avslag erklærte han krig. Da han hadde jaget vore trop- per over Glomma tilbød han våpentilstand.

Tiltrods forat Karl Johan her hadde på forhåd besat landet like til Glomma, undertegnet han b. a. denne kontrakt:

===== S T A D S F O F A T N I N E N : =====

"Norge er etter Grundloven et frit, selvstendigt, udeleligt og uahendeligt rike, forenet med Sverige unner en konge."

Regjeringsformen er er innskrenket monarkisk. Kronen er arvelig i kong Karl Johans like nedstigende mannlige slekt. - - - - - Han har den utøvende makt, men ansvarlighete påligger hans statsråd. Kongen kan begynne krig og inngå fred og forbunn, og har den øverste befaling over Norges her og flåte. Dog utkreves stor- tingets samtykke, når han vil benytte norges krigsmakt til anngreps krig. Kongen utnevner alle embedsmen, men med undtagelse av stats- råder og enkelte andre høye embedsmen, kan de ikke avsettes uten etter dom. Kongen kan foreslaa lover, og nekte å stadfeste=~~lever~~= (sangsjonere) lover, som stortinget beslutter, men sier kongen nei (veto) til en lovbeslutning, kan den allikevel bli lov, når den uforandret er vedtatt av 3 storting, sammensatt av av 3 forskje lige påhinannen følgende valg. Konges sies her å ha utsettende elle Suspensivt" veto."

Det var vetorette, det stadig ble krangel om i årene som kom. og det var for denne retten kong Oskar den II gik til krig med os i 1905. 100 år etter.

(Dette er bare begynnelsen av det kongen måtte gå med på)

Noreg hadde no vore saman med Sverig i 85 år., og store forandringar var det vorte. Men om alt dette får du lesa um i Historieboka. Eg minner berre om noko av resultatet:

Vor handels og Krigsflote var oppattbygd, og vi hadde vorte godvenner att med vor alltid bedste handelspartner, England.

Forsvaret var sett i betre stand enn alder før. Me hadde, akkorat no fått vort fyrste magasingever - Krag-Jørgensen.

Me hadde fått vort eige Universitet i Oslo.

Danske prestar og embedsfolk, hadde de sendt heimatt, og innsett norgste i staden.

Me hadde fått tvungen 7 årig Folkeskule over heile landet, og var ikkje eit folk av annalfabeter og klassevelde lenger.

Me hadde fått "Norgas Bank" og egne pengar.
Me hadde fått egne fabrikkar av ymsle slag.

Sagbruka var komne på norske hender. Me hadde fått Tresliper i er, Sellulose og Papirfabrikker. Me laga ikkejopapir av linfiller lenger, og bøker og aviser gjekk unda til rimeleg pris.

-Vi hadde fått Jernbaner, veger, bruer og dampskipsruter over det meste avv landet.

Bilen hadde me hørt om, og somme av oss hadde sett den. Men den kom nok snart. Elektrisk ljøs og hraft, ventar me på. ~~Tre~~ ~~og~~ ~~ykke~~ ~~in~~
Tø m m e r p r i s e r n e : er vel ikkje stege so mykje, dei kunne vel vera omk. 5 kroner for det me no kalla "Kubikmeteren", men no fek dei levert heile tree til 4 toms topp. mot før berre rotstokken av dei største treea.

Jordbruket hadde hatt stor framgang. Me hadde fått Slåmaskina og Treskemaskina, og det var von om, at det kom meir slike saker.

So må me ikkje gløymsa, at me hadde fått "Postopnerier" og "Ktæmar" i dei fleste bygder.

At me skulde få krig med Sverige, var me alle redde for.

Men me var vel budde. 5 år etter kom "Mobliseringsordren".

Me hadde ikke hatt krig på 75 år.

1900.-

53.

P O L I T I S K E

P A R T I E R: XXXLXXOXOXXX

ÅR. 1900. "Venstrepartiet", som omfattet de allerfleste her i bygda, og hele landet i denne tid, delte seg i enkelte saker i to. De kaldte seg: "Moderate" og "Frisindete".

De sa: At de Moderate holdt mere på kristendommen og det nasjonale og, at de Frisindete, ~~væx~~ såkaldte "reine" var mere radikale og fritt tenkende. "Høyre" var imodt en fraskillelse fra Sverige og Kongen og var mere konservativ i sit livsyn. Partiet bestod mest av embeds folk, funksjonærer og byfolk, men også av endel av de mest velstående bønder. På stortinget hadde Venstre stort flertall.

Høyremennene beholdt fremdeles "Unionsmerket" i flagget. (et lite svensk flagg insydd i overste del, nærmest stanga).

På Olmhus hadde de dette flagget, mens far hadde det "reine".

Jeg tror ikke det var flere, som hadde flagget her i bygda, men de kom etter hånd, og alle var reine.

Til trods for adskillig protest fra Sverige, holdt vi fremdeles på med feringen av 17 de mai. ~~Læreren holdt tale for dagen.~~ Vi hadde fått os små flagg. Gikk i tåg, sang og skrek "Hurra". O. M.

Øvergård var ikke verre høyremann, en at han gikk i teten og slo på tromma. Så møtte vi ungdommerne fra Dølven. En av lærerne holdt talen for dagen. Det var bevertning, lek og idrettsøvelser.

De eldre pratet vel mest om den forestående krig med svenskerne, som nu syntes mere og mere uundgåelig.

Etter "Karlstadsforliket" og freden med svenskerne i 1905 delte "Venstre" seg i 2 partier: "Det moderate Venstre", med statsminister Mikkelsen fra Bergen, kaldte seg for "Frisindede Venstre" og de "Reine" for "Radikale Venstre" under ledelse av senere statsminister advokat Castberg fra Gjøvik.

Dette partiet var forløperen for det nuverende "Arbeiderpartiet".

S T E M M E R E T T:

"Etter loven av 1899 har enhver, som har fylt sitt 25 år, har oppholdt seg i riket i 5 år, og oppholder seg der, i et år har hatt fast bopel i Valgkomunen og ikke som tyende tilhørende en annens husstand, eller har nydt fattigunderstøttelse stemmerett."

Men kvindfolka ble heller ikke den gang regnet som "Borgere".

De måtte ^{fra 1814} ennu ventetil i 1913. 99 år. etter frikjøringen fra Danmark.

Da var det Castberg med sine "Radikale Venstre", som gjennomført det, sammen med sine berømte "Barnelover".

BRUDET MED SVERIGE:

OSKAR DEN ANDEN har statsråd på Stokholm slott.

Han er 91 år gammel. I 56 år har han vært konge i Sverige og dette elendige Norge, som bestefar hans, hadde vært så dom, at han skrev unner på hvadsomhelst, for å få tak i det. Han, og bare han, kunne hindre, at sønnen hans skulde bli ute for samme elendigheten. De norske representanter var: Starsminister Mikkelsen. Løvland og Hagerup. Kronprins Carl den 13 de Gustav var tilstede. Han prøvde å berolige far sin. Men det nyttet ikke. Kongen hadde tatt sin beslutning om, at nu skrev kan ikke unner mere.

Kongen sendte sine tropper til grense. Norge gjorde det samme.

-DEN 7 de juni 1905 fik regjeringen fullmakt av Stortinget til å overta Riksstyret mot 5 stemmer.

Den 13 de august var det Folkeavstemning. 368.208 stemte JA. Bare 184 stemte NEI.

Ved grensen stod norske og svenske soldater på Grensevakt.

KARLSTADFORLIKET:

Den 21 august beg. fredsforhandlingerne i Kalstad, og ble avslutte 23 september. Det ble forlik. Men Norge måtte gå med tå, å nedlegge alle sine Grensefestninge, med undragelse av Kongsvinger og Fredriksten. Istedet skulde det opprettes en "Nøytral Sone". Endel juridiske fortolkninger ble overlatt Folkedomstolen i Håg. Grensevakterne i begge land ble sendt heimat. I. begge land ble det holdt takkegudstjeneste i Kirkene.

KONGEVALGET:

Allerede den 7 de juni hadde den norske regjering tilbudt en svensk prins, den norske Krone. Kong Oskar sa nei. Vengstre fløy i stortinget forlangte nu Republik. Men det ble nedstemt med meget stort flertall.

Prins Karl av Danmark ble detetter tilbudt den norske Kronen.

53
58

=====K O N G E V A L G E T:====s. f.

Han ble annmodet om å komme til Norge til videre konferanse. Gamle Kristian den 9 de. og forbød ham å reise. Men Kong Edvard av England, som enderlig var blit konge på sine gamle dager, etteratt dronnin Elisabet enderlig var død, så det på en annen måte.; Prins Carl var ~~søn av hans søster~~ gift med prinsesse Maad av ~~England~~ ^{Sverige}. Han hadde sønnen Olav ~~egxetparxprinsessønn~~. Kong Edvard lovde også, at han skulde sørge for, at Sar Aleksander av Rusland hans kjære slektning, skulde gå med på, at den ~~sik gamle~~ " Sikkerhet avtalen", han hadde med Sverige- Norge, fremdeles skulde gjelde for Norge.

Prins Carl forlangte " Folkeavstemning". Den ble holdt. Resultatet ble: 359 563 Ja. og 69.264 nei. Også vore republikanere fandt å måtte bøye seg for dette.

Den 18 de november 1905. ble han valgt til Norgens Konge unner navnet "Håkon den 7 de".

=====M O B L I S E R I N G E N==== V Å R E N==== I 9 0 5.

Indel årsklasser av innfanteriet , som ikke var i tjeneste hadde " Meldeplikt" om de fbyttet bopel, ellers gik livet sin gang, mens vi alle ventet på Mobliseringen. Forhandlingerne med Svenskerne dro i Langdrag, syntes vi.

Vi hadde telefon hos oss, på Olmhus og på Lundby. Posten kjørte med hest fra Tonsåsen til Sørum 2(eller hanske det var 3 ganger i uka. Far hadde flere aviser : Dagbladet " Norske Innteligens Sedler" Samhold " og " Valdres". (Dette kom med sit første nr. 7/4 1903) Opl. Arbeiderblad " kom ikke ut før i 20 åra).

De fleste hadde bare " Valdres". Det kom ut 3 ganger i vekka og kosta kr. 3 for året.

Jeg var nu 18 år. Hadde fåt meg "Krag _ Jøgens " geveer, skudt et par elger, og var iallefall en av bygdens bedste skyttere.

Vegingeniør Pedersen i Aurdal hadde tat initiativet til å samle frivillige til krigen, som alle trodde måtte komme.

Far og jeg hadde så ofte snakket om, hvor uretferdig det var, at husmen og løsarbeidere , som ikke eiet no av fedrelandets jord, sku skulde gå i krigen for å forsvare noe de ikke hadde. Mens vi sat heime p.g.a. et uheldigt generasjonskifte. Jeg var den eneste. og så meldte jeg mig i frivillig korpset.

Mor gråt nok lidt, men hun var enig .

54

=====MOBLISERINGSINGEN II.=====

Det var antagelig i begynnelsen av juni. Jeg hadde vert på Aust åsen etpar dager. Etter vegen ved Veslesvehølen, møtte jeg,han Mons på Holt. Mons var gammel^{og}skrøpelig, Men han hadde et godt humør og var alltidtrivelig å treffe. Jeg så med engang , at det var noe som hadde hendt. Så fortalte han, at igår hadde sønnerne hans, Mart tin og Gudbrand blitt mobilisert. Nu idag var de påtur til Helgelan landsmoen. hvor de hadde fått ordre om å møte. Han fortalte også om andre i bygda, som hadde fått samme beskeden. Jeg husker, at jeg var ikke^{så}bråkjekk lenger, da jeg skyndte meg heim Der lå det nok sikkert besked til meg også, og så kom jeg endag forseint avgårde.

Men heime hadde de ikke hørt noe om meg, men tjeneste gutten var re reist med endel andre til Helgelandsmoen.

Overingeniør Pederen og hans frivillige hedde deikke bruk for-ennda eg vi hørte ikke mere.

Etter Karlstadforliket den 23 de september 1905 kom karene heimatt. Det hadde vert en stuslig sommer. Men nu var der fred.

Da karene kom heimatt, hadde de selvfølgelig mange historier å fortelle. Dette var, nu etterpå, deres livs største opplevelse. Rigtignokk skrøt de ikke^{av}, at de hadde skudt mange svensker, men det de som hadde reddet fedrelandet, og det var nu dert som var meninge og mye rart hadde de sett og opplevt.

Historierne har jeg glemt, men jeg husker denne :

Da karene kom til Helgelandsmoen, og hadde fått utlevert unifor mer og ~~yx~~ våpen , var det det det første de gjorde å slipe opp bajonetterne. Den ene drog slipesteinen og den andre slipte. Kapteinen stod, stiv og stram og så på.

Da de var ferdige, bad han Martin Holt slipe sabelen sin.

Martin slipte vel og lenge ,gav den tilbake til kapteinen og sa:

" Ja, no æ han kvass, og lèt me no stå, at du brukan, som ein Kar".

== U T D A N S E N : ==

Guri ble utdannet til Husholdningslærerinne i Oslo.
Anne Håndarbeidslærerinne =
Ola Handelsskole =
Kristian, Skogbrukshøgsk. på Ås. og endte som Skogb. sjef i Oppland
Kari fik Husmorskole.

Men jeg ble gående der med min folke og fortsettels. til jeg var 20 år. Jeg synter, at dette var uretferdig og helt uforståelig. Det eneste jeg forstod var, at han ikke kunne unnvere meg.

Så enderlig: Sommeren 1906 fortalte han meg ,at han hadde meldt meg inn hos Olaus Islandsmoen, på den nye Folkehøgskulen i Brandbu.

Hvor mye mor hadde med vor utdannelse å gjøre, vet jeg ikke. Men at det var far som bastemte., det vet jeg. Så glad hadde jeg vel alldrig vert. Jeg hadde i mange år vert allvorvorlig bekymret for min framtid.

Nesten alle "gardguttene" i bygda på min alder, hadde både jord og skogbruks skole. og mange hadde gåt pa Folkehøgskole og Middelstole. Jeg var meget ærgjerrig i den tia, og her skulde jeg gå, som den dommeste i hele mit liv.

Jeg lovde meg selv, at jeg skulde Da den den bedste eksamenn på skolen, og begyndte med en gang å repetere min " barnelærdom" i de stunderne jeg hadde.

== O L A U S I S L A N D S M O E N : ==

Han ble født i 1973 på Islendsmoen., som nr.2 av ~~4~~ ⁴ gutter. Familien var meget begavet, særlig i sang og musikk. Olaus ble cand.filos i 1895 og studerte deretter jus i 2 år. Les hans vita, og hvad han selv skriver om sin ungdom i det store " Biografisk Leksikon" på side 428. Det står i bokhylla.

Han var en meget vakker mann, omkring 1,95 m. høg. tr breivoksen og stram, som en offiser. Han talte alltid bygdemålet sitt. Han var en Kraftpatriot, og sterkt påvirket av tidens nasjonale strømninger. Kanske spesielt måtsaken og avholdsaken.

Etter Grundtvigs mønster var det kommet en Folkehøgskole til Valdres. I 1906 startet O. I. sin eger folkehøgskule på det nye forsamlshuset " Folkvang" på Jaren i Brandbu

Dit kom også jeg i min alders 20 år.

===== V E S T O P L A N D F O L K E H Ø G S K O L E . =====

Far skyssset meg på Tonsåsen. Det var første gangen jeg skulde bort. Olaus Islandsmoen møtte meg på Jaren st. med trille. Far hadde ordnet det slik, at jeg skulde få bo sammen med ham. Hs brenneribestyrer Jepsen, like ved skolen og I klm.fra stasjonen. Her ble vi mødt av datteren Gunda, som skulde stille for os i vinte Jeg skulde bo på sammen med Islandsmoen i 2 den ettasje. Vi fik 2 rom. Et ganske rommelig arbeidsverelse og et soverom. Vi fik mat, og jeg følte meg hjemme med en gang. Jeg følte meg kansk lidt sjenert, men I tok imot meg som en gammel kammerat.

Neste morgen begyndte skolen. Huset var nytt, med lyse og rommelige saler og innredning.

Ungerne møtte opp. Jeg tror det var 36 jenter og gutter. Vi ble oppropt og innskrevet i en stor og ny protokoll. Navn, foreldre, adresse og tidligere skolegang. Jeg hadde lovet meg selv, at jeg skulde bli nr. I til eksamen. Men nu fik jeg en støkk. Omtrent halvparten av eleverne, hadde gåt på en privat middelskole m. v. og så hadde jeg kanskje dem dårligste forkunnskaper av alle sammen.

===== L Æ R E N E . =====

- 1 Olaus Islandsmoen hadde tittelen "Skolebestyrer " og haddesom fag Religion, Norsk (riks og landsmål) Historie og alle " Kulturfag "
 - 2. Benum hadde tittelen " Annenlærer". Han hadde Jordbrukslære, Husdyrlære, regning og resten av fagene.
 - 3. Frøken Gulden, fra Gran, var Husholdningslærerinne. Ø bare jente^{tern}
 - 4. = Ofiksbø, fra Gudbrandsdalen var Håndarbeids lærinne -
- Islandsmoen var " Målmann" (Ivar Åsens rettskrivning), men dette likke nok ikke hadelendingerne. Som den fornuftige mann han var så tok han midt på treet. Halvparten av hvert, både skriftlig og som lærebøker. Alle skulde tale sit bygdemål uten " knoting". Islandsmoden var den store patriotist og idealist og en meget dygtig lærer. Med disiplinen hadde han ingen vanskelighet. Var det den minste lyd, så stoppet han og så utover klassen. Stilt som i kirken. Men Benum var det verre. Vi hadde liksom så liten respekt for ham, men noe bråk i klassen var det aldrig.

====F O L K E H Ø G S K O L E N I I.====

Hvis noen hadde tenkt seg på ferie, så skulde han helst ikke gått sammen med Islandsmoen.

Vi stod opp kl.7 om morgenen, og holdt det gående til kl. 10 om kvelden. Bare avbrudtt av måltiderne og noen små lufteturer.

Alt gikk etter klokka, som på en eksersisplass.

Jeg tror nok at vi hadde 12 timers arbeidsdag gjennemsnittlig.

Om søndagen var vi i kirken når det var messe. Ellers tok vi skitur

Ofte ble han bedt i selskap på gardene, og da ble jeg gjerne også bedt. Jeg husker ,at jeg ble veldig imponert over de svære

våningshusene de hadde . Alltid 2 i hver gård. i 2 tasjer.

Rommene var alltid så store og ofte hadde de både 2 og3 storstuer

i hver hus. Jeg tenkte ,at grunnen måtte vere, at de hadde uin-skrenket nødsleret i de store almenningerne både til hus og ved.

De hadde store og blanke kuer, som de delvis forede med " Drank" fra Brenneriet. Hestene, som de kaldte " Gamp" var også større

og feitere en jeg var vandt til.

Fra Almenni ngen kjørte de både tømmer og ved med både 2 og 3 laushester. Slik kjøring hadde jeg alldrig sett før.

De snakket om "Ku" og " Gamp" på samme måte som de snakket om tømmer i min bygd. Politikk snakket de lite om.

====E K S A M E N:====

Så kom våren og eksamen. Far var der. Even Råssum fra Røykenvik ble nr.1 . Han hadde også vert den bedste på Middelskolen.

Jeg ble nr.2 og jeg tror , at far var fornøyet med meg.

Jeg hadde fuldendt min utdannelse, og jeg syntes selv. at jeg var. blitt meget klok.

Men da jeg ble voksen og ble med i såmye styr og stell^{eg} uten om bygda, forstod jeg, hvor utilstrekkelig min utdannelse var i forhold til de allerfleste av dem, som jeg kom til å ar^bveide sammen med.

S I G U R D I S L A N D S M O E N .

Sigurd Is var den yngste av Islandsmongerne. Han var fødd i 1882. og like gammel som Guri.

Han var religiøs fra sön ungdom og en stor filosof. Han gik lærer-skolen og ble lærer på den nye "Dølven" skole og organist ved Bagn kirke. Seinere reiste han lil Gjøvik. Giftet seg og reist til Moss Der ble kan da den store musiklærer og komponist, som aller kjenne Han var nun meget gode ungdomsven, og lerte meg mange gode livsver-dier som jeg alldrig glemmer.

Jeg husker, at jeg engang beklaget mig, forat jeg værre så hadde så lett for å glemme. så sa han: "Ja, men det må du da vere glad og takknemmelig for. For det er en av vore store Nådegaver."

Hvorledes tror du det skulde bli om Vor Herre skulde huske på alle vore misgjerninger?

En annengang fortalte je ham, at jeg var blitt fornermet. Da så han "Er du fornermet, da et du en tosk. Her går du å plager deg og er fornermet, og har det vondt. mens synderen har glemt hele greia. Å vere fornermest, er det dommeste av alt vi kan gjøre. ogx Du skal alldrig Lagre på misgjerninger, sa han.

Tenk heller på ått vi har å glæde os over her i livet."

Den store filosofen prøvde å lære meg : Kunsten å glemme. Dette er meget vanskelig for oss alle. Men jeg har ærlig forsøkt, og det har sparet meg å mange andre for mye vondt. Nu er jeg da kommet så lang at jeg ikke kan huske noen, som har fornermet meg i hele mit lange liv. Måtte da alle, som jeg har fornermet i mit lange liv, ha gjort det samme .

Det var selvfølgelig et stort tap for bygda. at han reiste fra oss. Men han la grundlaget for sang og musikklivet i heimbygda si , før h han reiste fra oss. Han måtte nok komme til større forholde før han kunne nytte og utfolde sine rike gaver, som vi alle seinere skulde få så megen glæde av.

60

K U L T U R R E V U L U S J O N .

I N N L E D N I N G .

Se side 46 og 30.

Det var en mengde ungdom i bygda. ^{Noen} Mange gikk på skoler :
Folkehøgskolen i Valdres, Landvrukskolen på Hove, Lærer og under-
offiserskoler, Handel og Håndtverk skoler. Somme av jentene gikk
på lærerskoler, Husholdningsskoler og Syskøler.

Men mesteparten ble allikevel igjen i bygda.

Det var bra med arbeide i denne tia, og lønninerne steg. Varene
(se side 36 c.) var billige.

Skograseringen ,med uthogstkontrakter til 4 toms topp vsr på det
verste (se seinere) . Ungkarene måtte ha noe å bruke pengene til.
Så ble det, for kanskje de fleste, brennevin, kortspill og Lørdags-
frieng. Så mye annet var det ikke å benytte fritia og pengene til.
Lokalavisen " Valdres " var nettop kommen i denne tia. Nesten alle
husstanner hadde den."Opl. Arbeiderblad " hadde ikke startet ennu.
Dagblad var det bare non få som hadde. Men merkelig nokk." Tyrihans
og " Korsaren", Vittighetsbladene, var det mange som hadde.

Det måtte vel bety, at sansen for humor måtte vere større enn nu.
Det var posthus på Lundby, 0 g posten kom 2 ganger, siden 3 i uka.
På skolen var det et bra " Skolebibliothek, og på på Bagn" Sogne-
bibliothek! Det var ingen bokhandlet i bygda. Men det var omreisende
bokhandlere, med en skreppe på ryggen. (Martin Lundene) Men de
hadde bare religiøse bøker, og det var vel ikke noe for ungdommen.
Men så hadde vi " Skrepperekremere" (side 58) og noen av dem hadde
" Gjest Bårdsen" , "Ola Høyland 2mo fl. og "Indianerbøker" til 25 øre
stykket, og dem var det bet på.

Slike bøker og "Vittighetbladene" gikk på lån i bygda.

Men dette er 75 årsiden, og sikkert vanskelig å forstå, for dem som
lever idag. Nu har alle det vi savnet dengang.

Set deg på en stol og vri på knappen, så får du både høre og se
atlt som hender og foregår over hele verden, og vel så det.

K U L T U R R E V O L U S J O N ,

I N L E D N I N G . //

Hva som var årsaken, til at dette kom så brått, har jeg spekulert mye på. Frigjøringen fra unionen meg Sverige. gjorde selv følgelig sitt. Men det var også så mye annet, som handte i den tida, og alle pekte i samme retning. Vi fikk Ivar Åsen, Bjørnson, Garborg og fru Hulda, Ole Bull, Grigg, Hamsund m. m. flere. Her i bygda fikk vi Olaus og Sigurd Islandsmoen se. (se 55 og 59.) Folkehøgskoler kom igang over hele landet, Og alt som var nå sjo- nalt kom i vinden. Kvinnfolke fikk seg "Nasjonaldrakter" og somme av karene fikk seg knebukser og stubbetrøyer. (det hadde Olaus I). Men det var også andre ting, som hadde hendt. Den gang Erik Fønhus (side 38) tok med seg fela på ~~bedehuset~~ på Bedehuset og begynte å spille en salme, hendte den ting, at det ble kjendt for ret, at det var ikke fela, kortleiken m. v. som mått- bekjempes, men misbruken. (se side 35 og 38. 41.) Fra sin skumle tiverelse, bortgjemt unner en stein i et skummelt sk skogsnar, ble kortleiken hentet. Den ble slenkt på kjøkkenbordet, til stor glæde og jubel for ungerne i huset. og for de andre i de lange vinterkvelder. Men i skogsnaret lå det igjen tomflasker og bitre minner etter dem, som hadde tapt sparepengene sine. (42) Om sommerkveldene danset ungdommen på Fillebakken og Turrmo og noen av de ivrigste drog på Raudalsleiken i Åsslåtten.

Befolknings eksplosjonen (se s. 46.) var det slutt på. 3 de B klas sen på Hølera var det slutt med og de 2 skolesalene i annentasje p på skolehuset stod ledige, med undtagelse av den tida Sløyd og Hånd- arbeidskolen var den.

Så søkte vi Herred og skolestyret om tillatelse til å bruke de ledi ge skolesalene til de lag vi hadde tenkt å begynne med.

Svaret var positivt. Men vi måtte gå med på endel betingelser: Begge skolesalene skulde vi få bruke, uten betaling, til møter og fester, i den tida kretsen ikke hadde bruk for dem. Så var det ende ordensregler, deriblandt stod det, at alkohol, i enhver form, ikke måtte forekomme. Men så stod det: At runddans til fele eller treks p bar forbudt. Dette var nok vanskelig å forsta for mange.

For meg kom dette, som det var bestilt.

Jeg har i hele mitt liv hat den legemsfeil, at jeg ikke kunne snu meg rundt eller stå med hodet ned. Etter 3-4 hurtige kast, fald je

==== K U L T U R R E V O L U S J O N : I I : =====
==== I N N L E D N I N G . =====

jeg i golvet. Det har alldrig plaget meg utenom dette med rund-
dansen. Men det var ille nok, og ha et slikt hendikapp i denne tia.
Verst ble da ~~dxxxx~~ jeg kom opp i dette med Sigrid, som var den
mest danseglade av alle.

Ellers mente jeg, og mener fremdeles, at denne bestemmelse var
både riktig og nødvendig.

Det viste seg i mange bygder, der de ikke hadde denne bestemmelse,
overtok runddansen hele greia, og det var vel ikke meningen.
Mange Ungdomslag i Valdres, måtte slutte, helt eller midlertidig,
av denne grunn. Det var så moro og letvindt med denne dansinga.
Forhenverende lærer i en mannsalder Eivind Sæteren og jeg er like g
gamle. Han var lærer i sin heimbygd fra Fra 19 til han faldt for
aldersgrensen. Jeg har heller ikke fått tak i protokoller eler andet
fra denne tia. Så får jeg da skrive om det jeg husker, og slik som
jeg mener det var.

==== " V A L D R E S U N G D O M S L A G : =====

Dette ble stiftet på et ungdomsstevne i Ø. Slidre i 1899.

Det møttes 10 ungdomslag fra Hele Valdres der, men "Hølera og Dølven"
Var nok ikke kommet igang. ennda.

Der ble de enige om å stifte et lag, som alle lagene i Valdres
skulde stå tilsluttett. Formannen og iniativtakeren til dette ble
valgt Ola O. Alfstad (~~han var far til Bergit Fønhus~~) styremedlemme
Folkehøgskulestyrar O. E. Bø, Olav Rogne, Knut Jørstad og O. Thor^{ud}
De skulde b. a. søge å fa tak i gode foredragsholdere, som skulde
reise rundt i lagene Det ble bestemt, at det skulde holdes Ung-
domsstevner i beg. av juni (før sæterflyttinga) hver år i de for-
skjellige bygder. (ambulerende) På disse stevnerne, som skulde
vare både lørdag og søndag, skulde det vere messe på Nynorsk, av
en prest som kunne det. De fok prester som Anders Hovden og Hog-
nestad, som begge senere begge ble biskopper.

~~Di~~ Ellers var det da foredrag, Sang og Musik, Springdans, Folke-
viseleik og mye moro. Disse stevnerne glædet vi oss til hele året.
Det verste var fremstkomst midlerne. Jeg husker at Guri og jeg
gik på vor fot^t til Brufladt. Vi fikk kr. 5. _ tilsammen til rei-
sepenger. Men vi hadde niste.

Men da sykelen kom non år seinere, og snart ble allemandseie, var
den sorgen forbi. Jeg husker, at vi syklet på et ungdomstevne like
til Grindeheim

Laget ble stiftet omk. årh.skiftet. Jeg var forliten ved starten. Jeg går ut fra ,at det var Olaus Islandsmoen, som fik laget istand. Laget ble konstitert med formann, Nest formann,skriver og kasserer. Jeg tror,at læreren i kredsens, om regel var formann. Vi hadde Sigurd Sørboen og vestlendingerne Hereid og Sigurd Århus før Eivind Sæteren overtok ca .1910. Han var lærer i kredsens, til han gik av for aldersgrensen.(Sa 1950) .

Som medlemmer tegnede seg, nesten all ungdommen i bygda og eldre me Møterne begyndte og sluttet med en av vore nasjonal sanger, som var så populære i den tid. Det var flere slags underholdning, Jeg husker vi hadde svere debattet(diskusjon). Det var emner nok. Emnet ble bestemt. Det ble valgt en innleder til neste møte. Jeg husker med skrekk, første gang jeg ble valgt til " innleder". Emnet har jeg glemt. Jeg var iallefall veldig nervøs. Men " isen var brudtt" og jeg kvitte meg seinere, alldrig for iallefall å Be om ~~ordet~~ ordet. Disse diskusjonerne hadde den største betydning for mange av oss. Ikke mindst for meg, som seinere i livet, måtte både forelegge og , i stilings medfør deltage ,~~delaktig~~ i de forskjelligste møter og styrer gjennom halvhundrede år.

=====F O L K E V I S E L E I K E N.====

Hulda Garborg hadde vert på Ferøyene og lært " Folkeviseleik!" Dette var sangleiker og skulde ha holdt seg der siden Vikingetia. Hun reiste rundt i landet og holdt oppvisning og kurser. Hun kom også til Folkehøgskolen på Leira. Der kom også Olaus Islandsmoen se(side55 m. fl.?) og dette var noe for ham. Han strammet opp i " Nasjonaldrakt" av mørkt vadmel Trøye med sølvknapper og knebukser med sølvspenner. For meg , som alldrig hadde kunnet snu rundt.(Se side 62.) var dette selvfølgelig en stor oppreing. Nu kunne jeg danse.som Det var et stort repetoar, med mange og meget varierende sanger og danser. Folkeviseleiken ble nok bare en epoke, som alldrig kommer igjen. Allerede ette første Verdenskrig kom : Platespilleren, Grammofonen, Radoen og T. V. I dag er det Dans og Nattklubbene fra England og Amerika, som sammen med Sporten har overtatt underholdninge i alle heimene. Sett deg i den bedste stolen og skru på knappen! Folkeviseleiken var forbi i vårt land, om den har kommet tilbake til Ferøerne vet jeg ikke.

Dette var i 1902, tror jeg. I O G T var en internasjonal avhol bevelgelse, som nettopp var kommet til Norge. Det var nok Sig Islandsmoen, som da var lærer ved Dølven, som var kommet på de Losjen, som den kaldtes, var bygget opp som en frimurerorganisasjon. Styret hadde alle rare navn, som jeg ikke husker, og sat med i rike "Regaljer". Nye medlemmer måtte foreslås, tilspørgeres, og eventuelt innvoteres. Opptagelsen var en meger høytidelig affære. Etter et par år fant vi ut, at dette ikke passet for oss. Skulle vi arbeide for avholdsaken, så måtte vi få med oss flest mulig

H O L E R A O G D Ø L V E N A V H O L D S L A G :

DETTE LAGET ble da stiftet, og nesten alle Ungdomslagets medlemmer og mange andre, både gamle og unge, skrev seg inn. Laget ble innmeldt i "DET NORSKE TOTALAVHOLDSFORBUND". Vi hadde et sølvmerke på klaffen, som det stod D. N T. på. Da det vesentlig var de samme folkene, var det naturlig at det ble et meget nært samarbeide med Ungdomslaget.

I D R E T S L A G E T .

Idrettslaget var nok noe, som hadde begyndt lenge før min tid. Hvorledes det var og når det begyndte vet jeg ikke. Det var bare for gutter og karer i alle aldre. Hvorledes det var konstituert husker jeg ikke. Men det hadde da et styre, som grunnet med det som greiest skulde. De møttes alle søndager, til alle aktiviteter etter årstiden. Alt var uttadørs. Om sommeren hadde vi "Fløthølen". Der hadde vi båt, så alle lærte å ro. (Alle som bodde på austsida hadde båt i den tida). Alle lærte og svømme baade på mage og rygg. Vi lærte å dukke fra land og fra båt og fra stillaser, og så lærte vi livredning. Ingen hadde badedrakt. Det var et ukjent begrep. Alle gutter i Halera lærte å svømme. Det var ikke like lett for alle. men jeg husker innen som måtte gi opp. Lettest var det for dem som begyndte tidlig. Jeg husker, at mor fikk seg en forskrækkelse. Hun stod i kjøkkensglaset å fikk se Kristian, som var 7 år sammen med Ola og jeg svømte over elva. Mit største fremtidsmaal var å bli Brøtningskar. Men jeg ble det aldrig. For å trenge til dette store mål, fant Ole Sandviken jeg på, at vi skulde ned Tolebråtefossen. Den er ca. 200 m. lang og plagget i botnen med minnestein etter fløtbar gjøringa.

I D R E T S L A G E T. II.

Vi hoppet ut fra båt og med føtterne fram, la vi oss på ryggen og lot det stå til utover fossen. Det gikk bra. Ryggene hadde non skrubbsår og da gjal det vel å fa vasket dem rene.

Så fortsatte vi utover elva, ca..2klm. til ~~Kkx~~ Holt. Der kom Ola bror, med buksa og skoene vore på sykkel.

Jeg tror vi var i 17 årsalderen, og burde hatt bedre vett.

Men slikt gjør man vel i den alderen for å vise seg, og for engang å ha sjangser for å bli " Brøtningsskar."

Da elva i 20 åra ble regulert, var det slutt på badinga. De sa at vannet var blit forkalt.

Dette var nok mest et påskudd. Sesongen kunne vel bare blitt noe kortere. Nu er det ingen, som bader i elva lenger.

Ingen, som ikke har gått på høyere skoler med Badebasenger, og non gamle kaller, fra den tia jeg skriver om, kan svømme.

Kvinfolka badet meget skjelden. og når de gjorde det, lå de å sparken inne ved land i grunne viker. Når de badet, hadde de på seg en bluselig og en lang understakk .De huget å beljet noe ganske forskrekkelig, Om de sklde glidd uti, så strømmen tok dem, så var det ingen som brydde seg om skrikinga.

Men vi hadde da annen moro enn å plaske i elva:

Vi kom sammen på Skolehusplassen til alleslaks kropsøvelser.

Det var: Rygtak og Armesetting. Lengde eller høgdehopp, med eller uten tilsats. Trestegspran o. l.

Lengdesprang. med eller uten hinder.

Det var også dem, som hadde vert på Helgelandsmoen, som nu benyttet annledningen til å vise, hva han hadde lært, og gløden av kommandere andre

V I N T R E N. S K I O G S K Ø Y T E R.

Alle hadde ski, gutter og jenter fra 5 - 6 årsalderen.

De var like nødvendige so sko. Bare de som bodde etter storvegen kunne komme på skolen uten ski. (Se side 15 Pliktarbeide)

Alle ski var heimegjorte av retkløyvd kvistrein furu.

De var brødde både over og onder med en blanding at tretjære

og parafinvoks. De første skiene jeg husker hadde ikke bindinger.

Bare en lærreim over tåa og en lærbit unner jelenken.

Seinere kom da bindinger. De første var en taugbit, seinere kom Bambusrøret. Stavehe var av smågran. Med eller uten trinser.

Vi hadde hoppbakkene vore på Tolebråden og på Tronhusbråterne.

Der hadde vi premieren .både for voksne og for skoleungerne.

Prestasjonerne var vel ikke noe å skrøyte av. Bra hopp var

6 m. for ungerne og 10 for de voksne.

I D R E T S L A G E T: III: V I N T R E N.

Men dengang var jo ikke prestasjonene i Holmenkollen noe videre over 20 m., og på Kristians tid, omk. 1917, kom de opp i omk. 35 m. Så hadde vi Langrenn for de største ungerne og for de voksne. Vi hadde også Skiskyting. Vi startet på Skolehusplassen. Løypa gikk sørover= unner Tronhusknatten, over Veslevehølen. Der var det-~~Figur~~ Figurskyting. Så tilskogs - unner Fønhusknatten - over elva ved Grosveen og tilbake til Skoleplassen.

Det var kr. 1 i startpenger og Premieutdeling. Førstepremie kunne vere en sølv spiseske til kr. 5,- og anenpremie en sølv teske til kr. 2,60. og veldig applaus. Mannfolka, som møtte, øvar med inn-måtte måtte betale kr. 1 og kvinfolka spanderte kaffe og biteti. Siden danset vi Folkeviseleik og hadde det morro.

Isen på Begna. Skøyter.

E L V A. I S E N. S K Ø I S E R: For 1910.

Før reguleringen av elva i 1920 åra, var ^{vinter} vannstanden alltid størst om høsten., og minket så smått omsed til vårløsningen.

Ishylla la seg, småt omsend etter landet. Når den var ca. 6 m. brei og 10 - 12 cm. tykk hoggvi "Floke". Alle karene i begge gardene var med på det. "Floken" ble hogget løs fra øvre enden i ca. 5m. bredde. Hvor lang den måtte vere viste de fra før, men den måtte ha god skråning, foratt den ikke skulde sprekk av trykket, når den nådde land på andre sia. Ytre endet ble rundet til og en kar holdt den på plass med en staur, gjennom et hull i den innerste kanten. Så ble "Floken", småt og pent, løsnet fra øvre enden, entil strømmen tøk den. Nu var spenningen størst. Det ble et brak- men den holdt. Men nu måtte floken hogges til, så den fikk godt feste på den andre sia. Det var farligt om "Floken" skulde sprekke. men det måtte gjøres. Så ruslet bestefar over floken. mens vi holdt pusten. Jeg skriver så omstendelig om dette, fordi jeg ^{smert} nu er den eneste ^{mere.} i bygda som har sett det og vert med på det. Og ingen får se det med.

Det var ofte "stålis" i mere eller mindre utstrekning på Elva. De fleste gutter og voksne karer, hadde skøyter. Men ikke jentene. Ola Tolebråten var smed og laget skøyter. I den tia var det smie på hver gård. Jeg laget skøyter av fjerstål med trestokker. Jeg fikk kr 2,- for parret. I butikkene begynte det å komme skøyter, men de var dyre og nærmest for kunstløp. Jeg husker etpar vintre, da vi gikk på skøyter like til Bagn. Vi tok dem av bare etpar ganger i de verste strykene. På isen hadde vi mye moro, og vi hadde også stevner med premier.

K O N K L U S J O N . I 1977 I 1977 .

På Bagn og i Begndalen har ^{de} for lenge siden fått seg kostbare Idretsplasser, Skibakker og Forsamlingshus. I Hølera er det slutt, Årsaken : Først fik vi gode veger. Så kom tråsykkelen. som snart ble allemandseie. Så kom motorsykkelen med et kvinfolk bak på og så kom bilen, som nu er allemandseie. Avstandene fik ingen betydning lenger. Barnetallet gik nedover igjen, Og de "Sentralis-hysteret" i 60 åra, ^{kom} ble ungerne sendt til Bagn.

Så begyndte Aviserne, i 20 årene fik vi Radioen og seinere kom Kringkastingen. som alle, mere eller mindre lever av "Sporten" Sporten idag har vel lite, eller ingenting med folkehelsen å gjøre og det hadde den sikkert i den tia, jeg har skrevet om. En kan kanskje si, at 5 % av ungdommer er aktive og 95 % er "glanere", som står eller sitter omkring, jøvler, klapper, skriker og drikker øl. De som er heime, gamle og unger, søtter i extase og glaner på T. V. Det er treninga.

Hva alt dette koster, er det nok ingen, som har greia på, men , at de vilde vere nok til å holde livet i mange millioner barn og voksne , som nu dør omkring i verden av sult, er det vel ingen som tviler på Jeg hørte i radio, netop, at det var en tysk footballspiller, som som solgte seg til et konkurrerende lag i U. S. A. for 20. millioner. Men denne "Sportsdilla" er blit en Folkesykdom, i alle land. og et lett bytte for " Storkappitalen" =

Det er den store " Gullkalven" og dens avkom, som har sprett seg til alle land, og vi har ennå ikke fått noen Moses.

~~Men han kommer~~ -- Men han kommer.

B E G N A S K Y T T E R L A G :

Jeg tror, at det ble startet av far, da han ~~han~~ hadde vert på Underofiserskolen omk. 1870.

Slike lag fik kjøpt billige, avlakte armegevære av staten. Det første bakladningsgevær i høren var " Lundsgsvert. Så kom ^{farman} og " Remington". Så kom " Krag - Jørgensen" som det første magasingeveret.

Dette var å få kjøpt fra Staten av alle som var medlemmer av skytterlag. Prisen tror jeg var lidt over kr. 100' - Jeg fik mit i 1902. Amunisjonen ladde vi selv. Den kom på 4.5 øre (brukt patron). Skytebane hadde de b. a. på Langbråten. Den var bare 100 og 200.m. I 1902 var formann i " Norges Skytterla" Johan Enger, fra Gjøvik her for å planlegge

var her og fik annlakt en skytebane på Fønhusjordet. ret over fot Storsvea. Staten forlangte, at en skytebane, for å få statsbidrag måtte ha alle skiver fra 100 til ~~600~~ 600 m.

Prosjektet var ikke bra. For det første måtte vi skyte over veden til Heiebråten. Det var bare en gangstige, men eneste ankomst .
Vi måtte påta os å holde vakt i begge ender , når banen ble benytte 600 m.(skivene 3x 3 m.) ble plassert midt oppe i Bækosrenna. Graven bestod i en veldig steinfestning, og det var umulig å få annvisere til krabbe dit. 600 m. holdet ble aldrig ferdig og aldrig brukt. Erland Sætern og jeg var forman i lager hvert vort år.

Vi bygget et hus på 2 rom på Standplassen, og fik banen i orden. Vi brukte bare Krag - Jørgensen rifler på banen. Laget hadde 2 st. Medlemmerne fik statsbidrag på slike rifler. jegv tror de kostet lidt i overkan av kr. 100.= + bidraget. Amusjonen kom på ca.:5 øre. når vi hadde gamle patroner og ladde selv.

Sigrid og Gunhild Øvergård var de eneste kvindelige medlemmer.
Banen ble nedlakt da Tyskerne kom i 1940.

Far hadde " Hærens medalje,"som bedste skytter i Bataljonen. (Jeg hadde både Hærens"og"Det seville skyttervæsens"medaljer.
var det
Det ~~tror jeg~~ det ikke var andre i laget som hadde.

==S A N G O G M U S I K K L A G E T : ==

~~Se side 59~~ og. Lederen for disse lagene i min tid, var Sigurd Islandsmoen se. side 59. Les V A L D R E S B T G D E B O K 6 bind side 484.

==M I S S I O S F O R E N I N G E N : ==

De nene foreningen kaldtes opprindelig: KINAMISJONEN:
De samlet penger ved Basarer o.l. Til Misjonen.

==H U S M O R L A G O G H E L S E L A G . ==

Disse lagene ble drevet av kvinfolka, og de hadde sikkert mye å rydde op i. Kari Øvergård ble ansat, som den første sykesøster. Men hun var ansat av Kommunen, og reiste til sine pasienter på på tråsykkel. Distriktet var Begndalen og Bagn.

Jeg vet ikke hvormange av disse foreninger å lag, som jeg har skrevet om eksisterer idag, Men jeg er sikker på, at K U L T U R R E V O L U S J O N E N "stort sett var vellykket. Og at den hadde sin store betydning for oss, som var med og for dem ,som kom etter oss.

==H U S M A N S F U A .

Stua var tømret og som regel ca. 9 m. lang og 6 m brei. i en tasje Inngangsdøra var midt på langveggen, med en steinhelle uttafor. Et vindu på hver side av døra. Fra kjøkkenet dør til „Kåvin“, som har et vindu på langveggen. Kjøkkenet hadde en stor gråsteinspeis med skjordinger og en liten komfyr eller kokering .En brei seng. me Bord med Heksetbenk og Dragbenk innafor, .Bordkrakk og etpar stoler. „Kåvin“ hadde 2 breie senger etter tverrveggene. Bord ved vinduet o og etpar stoler. Himling med "Hems"over , om det ble formange unger. På kjøkkenet var det Raustetak, og vegene over hele huset var deko- rert med billige oljetrykk og utklipp av bilder fra aviser i farger.

I Kovin lå en helselaus gammel kjerring i den ene senga, og en m- 18 års jente nermost sat en mager og bleik jente, Hun batt på en strømpelegg. Doktoren hadde vert der . Han sa, at hun hadde tæring, men at hun kunne leve ennu i etpar år.

Da ingen av disse kunde sendes på "Legd", betalte Fattigkassen Kr. 3, _ for hver av dem i uka.

På kjøkkenet Var kjerringa og 3 unger. Den mindste lå i vogga, Den andre gråt for tandverk og den 3 die var svolten og vilde ha mat. De 2 andre var på skolen.

Kjerringa måtte grei med alt. Hun hadde 2 i senga. I i vogga. 2 på s skolen. En gråt for tandverk. I fordi han var sulten. Dertil hadde hun en ku og 3 sauer på fjøset, som også skulde ha mat. Den eneste som greidde seg selv, var katten. Men kan mjauet også et en melkeskvett.

Lørdag ved 3 tia kom mannen att . Han hadde ligget i en Årehytte på Auståsen hele ukamed tømmerhogst. Han hadde ikke vasket seg og var svart og fillet.

Men han hadde kr. 15, _ i lommen, og nu skulde han til kræmeren å handle in til helga. De 15, _ kronerne skulde han greie seg med til ~~niste~~ husholdningen og til niste og tobak til neste lørdag.

Slik var ^{Mange} de fleste skx husmenn og skogsarbeider familiers liv her i bygda i ~~19~~ året 1900. =Da jeg gik til konfirmasjon. =

===== H E L S E V E S E N . Å R 1900. =====

Sør- Aurdal og Etnedal var en kommune inntil år 1901. Da ble det delt etter de nuverende grenser.

Doktor Hallgrim Evjen fra Hallingda hadde da lenge betjent dette distriktet. Han bygde seg eget hus med kontor på Gjestgiverhaugen. og hadde møtedager på Bruflat og i Hedalen. Fremkomsten var hest og tråsykkel. Telefonen kom i denne tid.

I 1860a. 1907 ble Kari Øvergård ansatt som den første sykepleierske i ~~Bygd~~ Sør Aurdal. Fremkomster var Tråsykkel. Evjen var sjefen. Det var hele helsepersonalet i kommunen utenom Jordemødre. ~~ik~~ ~~er~~ i hvert sogn.

Om det var Sykehus på Gjøvik eller Hønefoss, vet jeg ikke, og om noen måtte dit var det en hel dags kjøring med hest.

Den verste folkesykdommen var nok Tuberkulosen (Tøring) ^{men mest} jenter. Den var meget smittsom, og angrep helst ungdommer av begge kjønn, i deres bedste ^{var} alder. Tøringen angrep oftest lungerne og kunne ^{ta} ta før de døde, og da ofte en eller flere av søskende syke.

Ikke bare personerne, men hele heimen måtte nermet helt isoleres i flere år. Når den siste var død, måtte alt den syke hadde vært i berøring med vasker og desinifiseres under kommunalt tilsyn.

Av smittsomme sykdommer var det mange, som nu er utryddet. Jeg nevner endel, som jeg husker: Poleomelidt, Spedalskhet, Kolera, Pest, Stivkrampe, Kusma og Krilla m. v.

Alt dette har videnskapen greidd å få knekken på. Dels ved vaksiner Men vi har fått andre sykdommer istedet: Hjerte- Blodkar og Kreft. Noe må vi selvfølgelig alle dø av.

Men den helsetjenesten vi har idag, bør vi kanskje tenke lidt over, og vere mere takknemmelig over. For.

===== Tandverken : År 1900. =====

Den nest største " Folkesykdommen ette Tuberkulosen, tror jeg måtte vere " Tandråten", fordi den rammet, mere eller mindre alle, og i så så ung alder. Følgerne måtte vi bære hele vor liv.

~~Se neste side:~~ I en så stor familie, som det var her dengang, var det nesten en som gråt for tandverk, både nat og dag. Melketennerne ble angrepet ettersom de kom, og måtte enten verke eller trekkes ut. Med de tenner som skulde bli varige, gik de som regel samme vegen. Jeg husker en gutt, som var helt tandløs, da vi gik for presten. Andre var heldige. Både bestefar og far, hadde iallefall framtenne så lenge de levde. Det var verst for kvinfolka. Unge jenter uten framtenner, var ikke trivelige.

====T A N N L Æ G E N.====

Mor fortalte, at som ung jente hadde hun vert i Tamburgården hos en smeg, som trakk tenner. Men tonga rauk, og hun måtte sitte å vente mens smeden var i smia og sveiset igjen tangen.

~~I Aurdal var det fast tandløge før århundredskiftet~~

Melketennerne verket, som regel sålenge, at de tok den med en sterk eller en Nebbetang. Det var verre med de tenner, som skulde blit varige. Doktor Evjen trak nok tenner, men uten bedøvelse. Det gjord styggelig vondt. Jeg prøvde det etpar ganger.

I Aurdal var det fast tandløge ganske lenge før 1900 tallet.

Til Bagn kom den første omreisende tandlægen omk. Århundredeskiftet

Jeg husker ikke navnet, Han kom kjørende med en verktøykasse og en høg rokk, som han trådte tandlægeboret med. Fik seg etpar rum på Fjeldheim Hotel, og praktiserte derem måned, eller ssålenge han hadde pasienter. Så Blyttet han til neste byggd, og kom tilbake når når det passet ham. (når det var blitt nok tandverk igjen i bygda). Tandlægens vestligste arbeide var å trekke tenner, plombere og rotfyller. Bedøvelsesmidler hadde de nok, men de ble skjelden brukt.

De virket ikke på alle, og mange ble syke etterpå.

Om de laget gebisser vet jeg ikke. Mor hadde gebis, hvor hun nu hadde fått det fra. Men det var vist ikke så bra. Jeg husker, at hun foret det med bomull og linfiller. De fleste kjerringer var mere eller mindre tandløse., og helsa var deretter.

====H U D M A N D S T U A : H E L S E O G : T A N D R Ø K T====

Jeg tror selv, at jeg har forsøkt, og fortelle om det jeg opplevde i min ungdom - for 80 år sden, så korekt som jeg har kunnet.

De fleste vil nok si , at jeg har overdrevet, mildest talt.

Selvfølgelig er det feil, mange feil. Men jeg tror ikke de er store. Vi har opplevd 2 Verdenskriger i dette tidsrom, og de fleste har søsakt , at vi har hatt dårlige tider hele tia.

Men når vi da tanker over, hvorledes vi har det idag, allesammen, så synes jeg nok, at vi burde vere både Gud og de som har styrt og stelt, etter bedste evne og overbevisning: Takknemmelige.

Har jeg kunnet bidra til dette, så er hensikten med denne skrivinga oppnådd.

=====